

DR. HECKENAST DEZSŐ:

A nyugatmagyarországi kérdés

Ex a tanulmány válogatott részeket tartalmaz a szerző készülő nemzetpolitikai könyvéből. Esért a szerző minden jogot fenntart magának: a tanulmány adatai, megállapításai és eredményei kifejezetten csak a szerző nevére és jelen tanulmányára való hivatkozással idézhetők, illetve vehetők át. — Heckenast Dezsőt szoros kapcsolat fűzi Nyugatmagyarországhoz: svájci eredetű ései négyszáz évvel ezelőtt Sopronban nyertek polgárjogot és ezidő óta állandó lakosai a dunántúli, főképpen a nyugatmagyarországi városoknak. Maga a szerző pedig közvetlen tudományos kapcsolatban van Nyugatmagyarországgal: hosszú évekig működött ott — mint tanár, levéltáros és újságíró.

“Az a jogot, amiről önként mondunk le, soha visszaszerezni nem lehet.”

(Deak Ferenc)

Tu felix Austria?

A második világháború győstes hatálmái közel négyszáz sikertelen kísérlet után megegyeztek az osztrák kérdésben és tíz évvel a háború befejezése után aláírták az osztrák államszerződést, amely véget vet Ausztria közel egy évtizedes katonai megszállásának és visszaadja állami függetlenségét. Az önálló Ausztria határai megmaradtak ugyanazok, amelyeket 1920-ban a saint-germaini békeszerződés biztosított számára s amelyek 1938-ban a Németországgal való egyesüléskor voltak érvényben. A tárgyaló felek a cseh határkéligazítást i-

gényeket nem vették figyelembe, Jugoszlávia pedig önként mondott le azokról a területi követeléseiről, amelyeket a háború végén Ausztriával szemben támasztott. Ami Burgenlandot illeti, Magyarország még csak igényét sem jelentette be az egykori nyugatmagyarországi területeire, amelyeket Magyarországgal egyetemben az orosz hadsereg tartott megszállva. Pedig a megszállás első éveiben erősen tartotta magát a hír Magyarországon, hogy az oroszok az osztrák államszerződés első tervezetében a magyar igényeket támogatják és Burgenland visszaszátolását

fogják szorgalmazni. Az oroszokat nem a magyar-barátság vezette ebben a szándékukban, hanem az öns érdek: a vasfüggönyt akarták pár kilométerrel nyugatabbra tolni! A hír valódságára enged következtetni az a bizalmas belügyminiszeri rendelet, amelyben Sopron, Kőszeg és Szombathely városok polgármesterei utasítást kaptak, hogy kereszteljék át a felvidéki, erdélyi és délvidéki városokról elnevezett utcákat-tereket, ugyanakkor azonban megengedte a nyugatmagyarországi helységnerek használatát. Így maradtak érvényben a nevezett városokban az ilyen elnevezések: Rohonci-út, Lékai-út, Borostyánkői-út, Ruszti-út, Kismartoni-út, stb.

Ausztria tehát ismét átvészelt egy nagy történelmi változást, miként az Anschluss esetében is, anélkül, hogy Burgenlandot elvesztette volna. Jóllehet Magyarországon akkor is, most is, sokan reménykedtek abban, hogy a változással Burgenland visszakérül Magyarországhoz. Az Anschluss idejében egyesek azt is tudni vélték, hogy Hitler csapatai azért nem vonultak be azonnal Burgenlandba, mert várták, hogy a magyar csapatok Ausztria önállóságának a megszűntével hallgatóláng birtokba vessék az elszakított nyugatmagyarországi részeket. Azonban Hitlernek e szöben sem volt, hogy ilyen nagylelkű "ajándékkal" kedveskedjek hűséges szövetségeseinek, jóllehet hét év alatt elég alkalma lett volna erre. Ezzel kapcsolatban írja Macartney Elemér angol történész, a magyar-barát oxfordi professzor egyik híres könyvében a következőket: "Ha Németország megcsinálná az Anschluszt Ausztrálával, vagy Ausztria teljesen német befolyás alá kerülne, lehetséges, hogy Németország visszaadna bizonyos területeket Magyarországnak, — mert egy hálás szövetséges mindig megér Hitlernek jó pár ezer burgen-

landi német parasztot. Azonban lehetséges az is, hogy Németország kinyújtja a kezét — amittől sok magyar fél is — Mosonig és Magyaróvárig, avagy talán egészen a Balatonig is. A lehetőségek különbözök is érdekesek, a kis Burgenland még nagy események színhelye lehet..." (1) Szerencsére, vagy szerencsétlenségre egyik jóslat sem vált be: Hitler nem adta vissza Burgenlandot, de nem is kebelezte be a fél Dunántúlt, csak Dévényt és Pozsonyligetfalut..

A mostani államszerződés visszaadta Ausztriának állami függetlenségét és a nyugati hatalmak meglepetéssel könyvelték el a hirtelen orosz engedékenységet az osztrák semlegesség kérdésében. Pedig az engedékenység oka egyszerű volt, csak a nyugati hatalmak nem látták meg azonnal a hagyták a kezükből kicsúszni Közép-Európát, mint már annyiszor annakelőtte, a Nyugat mérhetetlen kárára. Az orosz ugyanis megsejtette a lehetőségét annak, ami Németország esetében történt: a hosszas huzavona kettéosztotta volna Ausztriát is és az angol-amerikai-francia zónákból megalakult volna Nyugat-Ausztria — Salzburg székhellyel, Kelet-Ausztria pedig megmaradt volna az oroszoknak. Ez a Nyugat-Ausztria mintegy édesestvére lett volna Nyugat-Németországnak, meglobogtatva még egy esetleges politikai, vagy legalább is gazdasági Anschluss lehetőségét is. — Hátárai lenyúltak volna egész Radkersburgig — vagyis Magyarországtig s Jugoszláviáig. Ugyanakkor a keleti rész egy elnyújtott kifli-alakú államtorzó lett volna — Bécs székhellyel, amelynek az esetében megismétlődött volna Berlin tragikomikus sorsa. Az osztrák államszerződés elébevágott Ausztria kettészakadásának. Ennél azonban sokkal fontosabb az a katonai előny, amit az oroszok nyertek az osztrák államszerződéssel: a nyugati megszálló csapatok kivonásával a

magyar határtól a Bódeni-tóig egy katonai úr keletkezett, ahova az oroszok adott esetben bármikor bevonulhatnak, anélkül, hogy ebben a nyugati hatalmak megakadályozhatnák őket. Ezért is volt parancsolóan szükséges a magyar szabadságharc levezése. Ez alkalommal szenvedte el a Nyugat a második közép-európai diplomáciai vereségét. A gyávaság, vagy a megalkuvás következménye az lett, hogy Közép-Európát nemcsak diplomáciailag, hanem morálisan is elvesztették és a jövőben Magyarország Ausztriával egyetemben ismét Németország felé fog orientálódni.

A függetlenség visszanyerésével az orosz csapatok Burgenlandból is kivonultak és Burgenland is megkezdte önálló tartományi létét az osztrák szövetségi államban. Az örömmámor elmúltával megkezdődött hát Ausztria hétköznapi élete ugyanazokkal a problémákkal, ugyanazokkal a gondokkal és aggodalmakkal amelyekkel az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása után is ellendult önállósága útján. Egyelőre jön az amerikai kölcsön és a segély, a felszabadulás után viszonylagos fellendülés tapasztalható. Azonban hogyan tudja majd jövőben sorsát intézni ez az önmagában tehetetlen és éppen ezért haszontalan kis köztársaság, hogyan tudja megőrizni egyensúlyát a német és az orosz malomkö között, boldogságot vagy boldogtalanságot jelent-e neki az újra elnyert függetlenség. — ez még a távolabbi jövőben títka. Vagy hallgat-e ismét a vér és gazdasági érdekei szavára és önként veti fel ismét a Németországhoz való csatlakozás gondolatát, mint a két háború között már kétszer is tette; vagy távolabbi jövőjét a dunai népekkel, elsősorban a magyarral való együttélésben képeli el. — ez viszont a nagyhatalmak közép-európai politikájának a függvénye. Mindenesetre Burgenland sorsa, ami a mi szempontunkból ebben

a kérdésben közvetlenül lényeges, e szerint alakulhat.

Különös dolog egyébként, hogy ez a szűkreszabott Ausztria, amelyik egyik oldalon — még történethamisítár árán is — görcsösen ragaszkodik a jogtalanul szerzett Burgenlandhoz, a másik oldalon erősen sovíniszta propagandát folytat Dél-Tirol visszaszerzése érdekében. A nemzetközi támogatás megszerzése érdekében aztán fanatikusán igyekszik igazolni ártatlanságát mind a két háborúban és igyekszik is kihasználni ennek a látszat-ártatlanságnak minden nemzetközi politikai és gazdasági előnyét. — Szüksége is van erre, mert azokat az előnyöket, amelyeket a kettős monarchiából élvezett, az első háború után egy csapásra elveszítette: nem ömlék hozzá többé Magyarország bázisa, Csehország cukra, Morvaország burgonyája, Szilézia szene, Bosznia fája és Dalmácia olaja, — bécsi valcserét erősebbé, hanem csupán készpénzért. Így Burgenland birtoklása is életkérdés neki, ez viszont a mi jogos igényeinket nem befolyásolhatja. A magyar-osztrák per már több évszázada tart, amióta az osztrák szomszédal közös háztartásban élünk és fűszerezve is van az egymásnak kellemetlenkedő szomszédok veszekedéseinek minden szomorú és nevetséges vonásával. A pernek azonban egyszer mégis csak végét kell vetni, bármennyire halogatják is a befejeését az időnként felbukkanó érzelmi tényezők. Mert az elvesztett Nyugat-magyarország sorsa minden igaz magyarnak fájó pontja ma is, ha kevesebbet is beszél róla, mint a többi elszakított országrészről, éppen ezért a nyugatmagyarországi kérdést nem szabad elszikkadni hagyni. Nem lesz érdetelen tehát, ha ezt a kérdést — múltjával, jelen állapotával és a jövőbeni lehetőségekkel együtt — a külföldön élő magyarság előtt részletesen ismertetjük.

Nyugatmagyarország a történelem mérégen

A történelmi Magyarország az a része, amelyet 1920-ban Burgenland néven Ausztriához csatoltak, sem földrajzi, sem történelmi, annál kevésbé politikai fogalom: ugyanis ez a terület — egyrészt olyan szervesen függ össze a Dunántúl és a Kisalföld egyes részével, hogy azoktól földrajzilag el sem választható, — másrészt ezeréves történelmünk folyamán ez a terület soha önálló közigazgatást, avagy más politikai egység nem volt. Ez a terület a magyaroknak a Kárpát-medencében való megjelenése óta megszakítás nélkül a történelmi Magyarország szerves része volt, sőt a Trianon-béke aláírásakor ez volt az egyetlen elszakításra ítélt terület, amely még Magyarország tényleges birtokában volt. Tehát az osztrák propaganda azon lépten-nyomon hangortatott állítás, hogy "Burgenland többszázéves távollétét és hitlenség után visszatért az anyaország-hoz" — minden történelmi alapot nélkülöz és ellenkezik az igazsággal. — (2)

Ennek a területnek ezeréves történelmünk folyamán soha külön neve nem volt, a fentiekből következtetvéen nem is lehetett: a Nyugatmagyarország elnevezés teljesen új keletű tájnév, mint a Délvidék vagy Kárpátalja. Az osztrák "Burgenland" elnevezés pedig teljesen véletlen szüleménye és semmiféle történelmi alappal nem bír. Rottig Ottó bécsi származású könyvnyomtató és lapkiadó Sopronban, a nyugatmagyarországi németiség részére 1919-ben újságot indított Vierburgenland-Négyvármegye címmel. A négy vármegye, amelynek németiségéhez a lap szólt: Pozsony (Pressburg), Sopron (Ödenburg), Moson (Wieselburg) és Vasvármegye (Eisenburg) volt. Magától kínálkozott tehát az Ausztriától következő nyugatmagyarországi területek

megnevezésére, a "Vierburgenland" név. Mivel azonban Pozsony vármegye a csehek birtokába került, a lap neve is "Dreiurgenland" névre változott. A "Burgenland" elnevezést Alfred Waldheim bécsi egyetemi tanár használja először az "Ostdeutsche Rundschau" egyik számában megjelent "Heinzenland" című versében és ugyancsak ő ajánlja hivatalos használatra Karl Renner akkori osztrák kancellárnak, aki a javaslatot el is fogadja és az "Arbeiter-Zeitung" egyik számában írt cikkében már használja is. A Burgenland elnevezés 1920. január 8-án óta van hivatalos használathoz, de formális megerősítést eddig semmiféle törvényes testületől hozott törvénnyel vagy rendelettel nem nyert. A Kismartonban összehívott első tartománygyűlés — (1922. augusztus 1.) — ugyanis I. törvényének 1-3. cikkelyében meghatározta a tartományi színeket (piros-sárga), körülírta a tartományi címert (aranykoronás sas) és megállapította a tartományi pecsét szövegét, de a tartomány nevével hivatalosan nem intézkedett. A Burgenland elnevezés ennek ellenére mind a mai napig hallgatóságosan érvényben van és nagy népszerűségnek örvend. Földrajzi vonatkozásban ugyanis némi valóság-alappal rendelkezik, mert az elcsatolt részekben ma is sok a vár és várrom és a török elől menekült nyugatmagyarországi horvátok saját nyelvükön "Gradiste" néven nevezik ezt a vidéket, ami ugyanazt jelenti, amit Burgenland, vagyis várak országa. (Tanulmányunk során tehát majdnem mindenütt a Nyugatmagyarország elnevezést használjuk, a Burgenland kifejezést csak abban az esetben, amikor a félreértést elkerülendő, kifejezetten az Ausztriának jutított területről, mint politikai fogalomról van szó.)

x x x

A nyugatmagyarországi területekre való igényeinek bejelentésekor Ausztri-

ria a néprajzi és a gazdasági meg-gondolásokat hangsúlyozta, a történelmi jog kérdését azonban mindig gondosan elkerülte. A nevezett területek odaltétele és birtokba vétele után azonban egyszerre "felfedezte" a történelmi alátámasztásokat is és propaganda-irataiban mindig Burgenland hazatéréséről beszél. Ujabbán már komoly monográfiákban is mind gyakrabban találkozunk ilyen történelem-ferdítésekkel, amelyek azt a látszatot kelítik, hogy Burgenland sorsa vesélyben forog és sürgősen bizonyítani szükséges Ausztriával való történelmi kapcsolatait. (3) Éppen ezek miatt cáfolgatás helyett egyszerűen beszéljünk a levéltárak és múzeumok történelmi adatait, mit mondanak azok Nyugatmagyarország történetéről, különösen kiemelve Sopron-vármegyét, amelynek nagyobbik részét maguknak követelték az osztrákok és Sopron városát, amelyet Burgenland fővárosának szemeltek ki és amelynek elvesztését ma is alig győzik stráni...

x x x

Az Alpok kelet nyúlványaitól a Dunáig terjedő dombos vidéket, amelyet ma Dunántúl néven ismerünk, a honfoglalást megelőző századokban hazamosabb ideig a kelta eredetű pannonok birtokolták, akikről ez a tájegység a Pannonia nevet nyerte. E magas kultúrájú kelta népfajta alapítja meg több dunántúli városunk őseit. Tiberius római császár legyőzi dalho pannon fejedelmet és Dunántúli Pannonia néven római tartományává teszi. A római uralom megszüntével e terület különböző germán törzsek birtokába kerül, akiknek a futó uralmát az avarok uralma váltja fel. Ez a magyarral rokon harcos népfajta kétszázéves uralma alatt valószínűsége erőddé varázsolja ezt a vidéket és kilenc hatalmas gyűrűs védelmi övezetet építenek ki, melynek emlékét ma is őrzi Észak-Dunántúl leg-

nagyobb városának, Győrnek a neve. Az avarok nyugati kalandozásait megsokallva, Nagy Károly hadat vezet az avarok ellen és a frankok 799-ben megszállják Pannoniát. A Pinka völgyéből kiérve a pusztaságban egy hatalmas város romjait találják, a 445-ben heves földrengésből elpusztult római város, Sabaria, Pannonia Superior fővárosának köveit, amelyet tábori térképeiken "Steine an dem Anger" — kövek a pusztaságban — névvel jelölnék meg, amely elnevezés mindmáig megmaradt Szombathely német nevének (Steinamanger). — Nagy Károly halálával felbomlott a frank birodalom, amelynek keleti nyúlványa a magyarok birtoka lesz.

A honfoglaláskor (896-902) a magyarság a nyugati folyóvölgyekben körülbelül a régi országhatárokig nyomult előre, mindezidáig azonban semmi adatunk nincs arra, hogy itt találta volna az előzőleg itt élő germán fajú népeket. Egyedül a bajzokorról és a frankokról volna feltehető, hogy egyes töredékek a honfoglalás előtti időkből erednek, ez azonban eszűpán pusztá feltevés, de semmiféle tárgyi bizonyítékra nem támaszkodik, mert ennek a németiségnek semmi nyoma: egyetlen hegy-, víz- vagy helyiségnév nem maradt. (4) Nyugatmagyarország német fajú lakossága majdnem kivétel nélkül későbbi betelepítések eredménye.

Első királyaink Moson és Magyaróvár környékére katolikus bajzokat hoznak, akik az egész Fertő-tó vidékét benépesítik. Ezeket a bajzortelepeseket azonban a törökök megsemmisítik és helyükre evangélikus svábokat telepítenek, akik a németországi vallásüldözések elől menekültek. Ezek az evangélikus svábok (Heidebauern) képezik ma Nyugatmagyarország egyik jellegzetes német fajú lakosságát Moson-Magyaróvár, Sopron, Kőszeg, Felsőölvő, Kismarton és Ruszt környékén. Ezek

poncichtereknek (Bohnenzüchler) — nevezik magukat megkülönböztetésül a Rohonc környéki hiencéktől (Heenzen, Heinzen,) akik katolikus frankok leszármazottai. Dehen, a Rába völgyében, Szenigotihárd vidékén katolikus stájerok élnek, akiket a ciszterciák szerzetesek telepítettek be a 13. század utáni időben a szomszédos Styriából. Nyugatmagyarországnak magyar és német lakossága mellett legszámbottevőbb népeleme a horvát. A horvátok a török elől menekülve szóróványosan telepedtek le a nyugati határszéleken, számuk ma harmincezer körül mozog és nagyobb tömegben Kismarton, Pándorfalu és Alsópulya környékén élnek. Magyarország több jeles vitéze került ki soruk közül, többek közt Kőszeg várának hősi védője, Jurisich Miklós is, aki gyerekeivel együtt ma is a községi bencés templomban van eltemetve.

Amikor a magyarok megkezdik annak a területnek a megszállását, ami a Fertőtől nyugatra esik, e gyéren lakott vidéken csak avarokat és szlávokat találnak. A magyarok nem állnak meg a Lajtánál, hanem tovább mennek az Enns folyóig és Ennsburg mellett hatalmas győzelmet aratnak a bajorok felett. Ezel a győzelemmel a mai Ausztriának az Enns folyóig terjedő része magyar politikai ellenőrzés alá kerül. A magyarság ezt a területet ténylegesen nem szállta meg, hanem csupán beeliesztette nyugati védelmi rendszerébe. (Az Enns folyón túl viláig: Ober-Ennsa volt a magyarok számára a meseország — "túl az Óperenclán") A bajor telepések csak a 11. században kezdenek bemerészkedni a Bécsi Erdőn túl keleti területekre, amely a magyarság tényleges megszállása alatt állott. Az osztrák örgróf joghatósága pedig csak Szent István sógorának, II. Henrik német császárnak halála után — (1024) éri el a Lajta folyót. Egyébként az "Ausztria" név csak egy 896-ból

való okmányban szerepel először, III. Ottó császár idejéből Nagy Károly birodalmának Ostmark nevű tartományát jelölte. Innen aztán az Osterreich és az Österreich (osztrák) elnevezés, az Ostmark elnevezést Hitler újította fel Ausztriának a német birodalomba való beolvastásakor. A honfoglaláskori magyar határvédelem ugyanis a gyepléven, vagyis a szomszédoktól elválasztó területén von alapult, amelyet ezen a vidéken részint a természetes akadályok — a Fertő és a Hanság mocsaras vidéke, részint a védelmi eszközök — várak-sáncok erősítették meg. A magyarok az első letelepedési hullám idején a gyepléven belső vonaláig szállták meg a nyugati területeket, amelynek az emlékét ma is őrzik a régi magyar helységnevek: Kapuvár, Lövő, Gattal (Gát, elpusztult község Csepreg és Répcevis között), Alsóór, Felsőór, Les, sít.)

Amikor az osztrák örgróf joghatósága eléri a Lajta folyót, a Fertőtől nyugatra eső területek tényleges megszállása már befejeződött, hiszen a bajoroknak az egykori gyeplévekre való betelepítése a Lajtánál elakadt. A német császárok többször is megkísérelték keleti határalknak kiterjesztését ezekben az évtizedekben (1030, 1043, 1051, 1063), de sikertelenül. Ennek a második magyar letelepedési hullámnak eredménye a Fertőtől nyugatra eső területek benépesítése magyar városokkal és községekkel. Ezidőben alakult ki Sopron vármegye mai alakjában, de a megye területéhez tartozott a Lajta és a Püsch köze is, amelyen ma Au, Mannersdorf és Scharfeneck nevű osztrák községek fekszenek. A trianoni békeig érvényben volt nyugati határ a Lajta-hegység gerince volt, amely mintegy 10-12 kilométerrel befelbb volt az eredeti honfoglaláskori határnál, a Lajta folyótól. Ezt a területet Magyarország az 1328-i brucki szerződésel vesztette el.

Tehát sem a Karoling-kor, sem a 11. századeleji tömeges német betelepítés feltevése ma már nem tartható fenn, ugyanígy nem tartható fenn az az osztrák álláspont sem, hogy a magyar honfoglalás vetett végét Ausztria keleti végén az osztrák uralomnak, mert ilyen nem is létezett ezeken a területeken, mint az a fentiekből is kitűnik. A nyugatmagyarországi némettség tömeges betelepítését német lovagoknak és német szerzeteseknek juttatott birtokadományozások előzték meg. A némettség 13-14. századi betelepítését a helységnevek is érzékeltetik. A nyugatmagyarországi helységnevek jó része az első magyar birtokosok nevét őrzi: a burgenlandi részekén Pordány (Prodersdorf), Csákány (Donnerskirchen), Majád (St. Margarethen), Boggyoszló (Deutschkreutz), Lók (Lackembach), Dorog (Drassdorf), Lormánd (Lutzmannsdorf), Gyirót (Gersdorf), Ménrót (Mannersdorf), Mőroc (Márcs), — a Magyarországon maradt részen Zeidány, Csepreg, Beled, Szany és nem utolsó sorban Sopron, amelyről még részletesebben lesz szó. A betelepített németek először átvették ezeket a magyar helységneveket, amelyek azonban a magyarság elvesztésével gyakran feledésbe merültek — úgyannyira, hogy a későbbi hivatalos magyar elnevezéseket nem egyszer a magyarból átvett német helységnevekből torzított alakban visszavett nevek alkotják, tehát az eredeti magyar nevek kétszeres torzításai mentek keresztül: Besenő — Pötsching — Pecsényéd, Mőroc — Márc — Máre, Medves — Mörbisch — Meggyes, Zászlóp — Oslip — Osslop, Dág — Agendorf — Ágfalva — szaka — Oggau — Oka, Úkecs — Nikitsch — Fáles. Ritkábban fordul elő, hogy az eredeti magyar nevet lefordították németre s annak torzított formáját tükrözi vissza a későbbi hivatalos magyar elnevezés: Erl — Ruszt — Ruszt, Lővő — Schützen —

Sére. A betelepített németek máskor meg teljesen új nevet adtak településüknek, ami semmi összefüggésben nem volt az eredeti magyar elnevezéssel s ebből az új német kifejezésből alakították ki az újabbkori magyar hivatalos elnevezést: Csákány — Donnerskirchen — **Fertőfőhegyegyháza**, Majád — St. Margarethen — **Szt. Margitbánya**, Fertőfőszombathely — Neusiedl — **Nezséder**. A németek a legutolsó fázisban magyar helységnevek locatívus-os alakjának átvételével alkottak új helységneveket: **Cirák-on** — **Cziroken**, **Peresztég-en** — **Peresztágen**, **Homok-on** — **Homoghen**, **Csepreg** — **Tschepregen**, majd **Tschapring**. (5)

Külön tárgyalást érdemel Sopron szabad királyi, később törvényhatósági jogú város története, mivel erős német lakossága miatt az osztrákok Burgenland fővárosának szemelték ki és a soproni népszavazás eredménye miatt ma sem tudnak napirendre térni. A római Scarbantia, a mai Sopron őseit a népvándorlás hullámai rombadöntötték. Szent István helyreállítva a végleges határt, az egykori Scarbantia helyén határvárat emel, amelyet a már magyar birtokosairól "Castellum Cyperon"-nak neveznek el. Sopron magyar eredetét az osztrákok sokáig tagadták, de a város tudós főlevéltárosa, vitéz Házy Jenő ezt okmányszerűen beigazolta. Két nevezetes nyelvemlékünk, a Soproni Szejgyék s a Soproni Virágének megtalálója a soproni levéltárban megtalálta a város magyar alapítására vonatkozó egyik fontos oklevélünket, amely egyszerűen semmivé teszi az osztrák Sopron városára emelt történelmi igényt. (6) A város magyar neve már egy 1044-ből való oklevélben szerepel, míg német neve — Odenburg — csak háromszáz évvel később jelenik meg egy 1317-ből való királyi oklevélben. (7) A város Sopron elnevezése személynév s márt

nagyon korán szerepel különböző alakban latin nyelvű forrásokban. III. Henrik császár Sopronon át — per Supronium — hatol be az országba 1044-ben, a város ispánja 1071-ben Nándorféhvár ostrománál soproni vitézekkel — cum Suprunensibus — tünteti ki magát. Bouillon Gottfried kereszties seregét erre vezeti és Sopron — Suprun — már mint útrányt jelző állomás szerepel. Idrisi arab geográfus pedig már az 1153. évben Sopronról a következő neveken emlékezik meg munkáiban: Subruna, Sobruna, Sebruna, Sibruna. Kálmán király a hagyomány szerint a mai várostorony kapujánál fogadta Bouillon Gottfried hódolatát. Az első vár a mai Bécsi-domb tájékán lehetett, ahol királyi lövések (sagittarii) teljesítettek szolgálatot, ezeknek a magyar neve "lővér" volt, e szónak a mintájára képezték később a tüzer szavunkat. A szónak az elferdített alakja a Löverek néven ismert lakónegyed, amelynek a helyén szintén erődítmény állott egykoron. Ugyancsak a Bécsi-domb környékén épültek az első soproni templomok is: a Szent János-templom, a Szent Jakab kápolna, sőt maga a Szent Mihály-templom is. A 11. század vége felé, amikor a megye nyugati részének biztosításával a soproni völgy két örhelye, az északi földvár és a déli örhely (Löverek) jelentőségéből mind inkább veszíteni kezdett, a bécsi-pozsonyi-szombathelyi hadiutak találkozásánál (az Ikva folyó partján) — felépült az új castrum, amelyből a mai soproni belváros kifejlődött. Sopron hadászati és kereskedelmi jelentősége a későbbiek folyamán még inkább növekedett, különösen miután I. Lipót osztrák herceg 1914-ben megalapította Bécsújhelyt.

A 14. század elején, amikor a városi tanács választása körül mintegy fél évszázadig folyik a harc a magyar őslakosság és a német telepesek

közt, a német lakosság egy része elhagyja a belső várfalakon belül épült házat és kivonul a már romokban heverő északi földvár területére és az adófizetés kötelezettsége alól való szabadulás céljából a város falain kívül építi fel új települését (a mai Wieden, Fővényverem és Szent Mihály-út környékén). Az így létesült német települést "Auf der öden Burg" nével nevezték, amiből aztán Sopron mai német neve kialakult (8) Sopron a 13. században többször kerül osztrák megszállás alá és ennek a következménye a jelentékeny német lakosság. Péter várnagy hűtlensége folytán 1242-ben több hónapra II. (Harcias) Frigyes osztrák herceg kezére jut. Alig egy fél évszázad múlva, 1289-ben Albert herceg foglalja el Sopronon, — Nagymartont és Szentmargitbányát a határszélt várakkal egyetemben, — jöllehet IV. Béla 1247-ben szerződést köt a Szent János-lovagokkal, hogy a királyi vámszedés jogának fejében a rend vállalja Sopron és más négy nyugati vár (Pozsony, Moson, Vasvár, Németújvár) védelmét. Ezzel függ össze a Szent János-lovagok soproni megletelepése is.

Ezsbét királyné kiskorú fia gyámjának, III. Frigyes német császárnak, 8000 aranyért zálogba adja Sopront (1441), aki aztán pár év múlva elfoglalja Kőszeget és több más határszélt várát, Hunyadi János 1445-t osztrák hadjárata során behatol ugyan Ausztriába, de Frigyes a radkersburgi fegyverszünet (1447) értelmében megtartja Sopront, Kőszeget, Kismartont, Fraknót és Kabolgot. Frigyes ezután igyekezett berendezkedni Nyugatmagyarországon. — Sopronba német főispánt és városkapitányt nevez ki, a megszállott nyugatmagyarországi részek védelmét a brucki kapitányra bizza. Távolsági célja az volt, hogy a megszállott részeket végleg birodalmához csatolja. Római útja alkalmával személyesen tárgyalt a pápával, hogy az új szerzeményt az

osztrák egyházi tartományokba kebeleztesse be. Tervelt Mátyás király sikeres fellépése (1459-1461) hiúsította meg és a soproni béke (1463) értelmében 8000 aranyért visszaadta Sopront és a jobbágyfalvakat, de Kismartont, Kőszegét, Rahoncot, Fraknót és Kaboldot megtartotta. Az egyház fennhatóság terén Rómában sem ért el semmi eredményt és a magyarok továbbra is fenntartották jogéneüket a jogtalanul megszállott területekre.

Ezeknek az eseményeknek azonban volt egy távolabbi hátrányos következménye a magyarokra: Nyugatmagyarországon osztrák nagybirtokok jelentek meg és a lakosságban megfogyatkozott területek ugyancsak Ausztriából kaptak emberutánpótlást. Ekkor kapott Sopronvármegye először a magyar királytól kinevezett német nemzetiségű főispánt, Mischallinger Vilmos személyében (1465-1478), aki egyben pozsonyi főispán és soproni városkapitány is volt. Ebben az időben — a 15. század második felében — következett be a magyarság teljes térvesztése a Soprontól nyugatra eső területeken és ez az erőszakos foglalás az "első egyesülés" Ausztriával, amelyre az osztrákok Burgenland elcsatolása esetében szeretnek hivatkozni, amit éppen ezért "újraegyesülésnek" — Wiedervereinigung — szeretnek nevezni.

Mátyás király nem nyugodott bele az erőszakos foglalásba és kisebb megszakításokkal haláláig viselt osztrák háborúban (1477-1490) visszaszerezte Sopron-megye elfoglalt részeit, sőt Kőszegét és Kaboldot is, de a halála után kötött szegyenletes Pozsonyi béke (1491) az osztrákok kezén hagyta Kismartont, Fraknót, Kaboldot, Borostyánköt, Szarvót és Kőszeg városát, a hozzájuk tartozó uradalmakkal együtt. Fraknó csak 1628-ban kerül vissza Magyarországhoz, ekkor kapja meg örök jogon Esterházy Mik-

lós, a grófi címmel együtt. Kismarton még később, 1647-ben kerül vissza az anyaországhoz. A következő évben a kismartoniak 16.000 forint készpénzt és 9000 forint értékű bort adnak III. Ferdinándnak, aki ennek fejében szabad királyi városi rangra emeli Kismartont, melynek háromszáz éves évfordulóját 1948-ban osztrák uralom alatt ünnepelte meg a város, élén magyar származású polgármesterével, Elek Ferencel. Kismartont az Esterházy-család bírta zálogképpen 1622 óta és 1649-ben örök jogon is megkapták. Ezidő óta mind a mai napig Kismarton az Esterházy-család hercegi ágának a székhelye: Burgenland születésekor a család uradalmának központját és székhelyét áttette Esterházyra (pár évvel ezelőtt visszakeresztelték régi nevére, Fertődre), 1956 óta azonban ismét Kismarton a hercegi család székhelye. Ugyanis mind Kismarton, mind Esterháza orosz megszállás alá került, de amíg a magyarországi birtokrészeket a kommunista kormány elkobozta a családtól, az osztrákok visszaszállták a burgenlandi birtokait s a szabadságharc alatt kiszabadult Esterházy Pál herceg Ausztriában telepedett le. Az 1681-i soproni országgyűlés Rusztot is szabad királyi városi rangra emelte, Ruszt — alig másfélszer lakosával a történelmi Magyarország legkisebb városa volt. Csorna, Kapuvár és Lövő csupán a földesurakkal folytatott küzdelmek miatt nem lettek szabad királyi városok. (9.)

• • •

Ismeretes, hogy 1526 októberében Zápolya Jánost választották meg Magyarország királyává, akit a Habsburg-ház régi ellenségei stílik ellismerni. A főurak egy kisebb csoportja, a nyugatmagyarországi vármegyék s városok képviselői azonban ugyanezen év decemberében Pozsonyban Ferdinándot választották meg ellenkirálynak. Ezzel megkezdődött az or-

szág kétfelé válása. Időközben a török elfoglalta Budavárát és megszállta az ország középső részét, így az ország most már háromfelé osztódott. A Habsburg-dinasztia uralma alatt csak a keskeny nyugatmagyarországi és felvidéki részek maradtak másfél évtizeden keresztül. Ausztria és Magyarország között ezidőben a kapcsolatok barátságosak voltak: a nagybirtokosok és egyházfejedelmek sokkal közelebb álltak Bécshez, mint az alföldi szegénylegényekhez. — Ettől kezdve Nyugatmagyarország sorsa annyiban forrott össze Ausztriával, amennyiben az itteni nagybirtokosok és egyházfejedelmek — a Batthyányak, Esterházyak, Erdődyek, Nádasdyak, Nickyek, Draskovichok — a Habsburg-családot támogatták, vagy pedig ellene fordultak. Különösen érvényes ez a Thököly- és Rákóczi-féle nemzeti felkelések idején. Nyugatmagyarországnak ezidőben sines külön története, sorsa ugyanaz, ami Magyarorszáé és története ugyanaz, ami a rendi Magyarország története.

Az előzőkből tehát kétséget kizáróan kivüláglik, hogy Nyugatmagyarország sem egészen, sem részleteiben soha nem volt Ausztria birtok-festé, — ha csak ideig-óráig erőszakos foglalás útján kezébe nem került. A honfoglalás után pár évvel — ez a források alapján minden bizonnyal megállapítható — északon a Lajta-folyó, délen pedig a Lapince-folyó képezte a határt Magyarországi és a szomszédos Ausztria, illetve Styria között. Ez a helyzet változatlanul fenn is állt az

Árpádok, az Anjouk, a Jagellók és a Hunyadiak uralma alatt, a török megszállás, a nemzeti felkelések idején keresztül egészen az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásáig. Csupán az a pár év képez kivételt, amikor néhány határmenti város és község erőszakosan került osztrák kézre. Ez a pár éves erőszakos birtoklás volt az a "történelmi jog", amelyre az osztrákok a békeszerződés során hivatkoztak és amelyre a "Wiedervereinigung" elméletüket felépítik. Jóllehet ilyenformán Magyarország történelmi joga a nyugatmagyarországi területekre vitán felül áll, mint ezt Macartney Elemér oxfordi történelem-profeszor kategorikusan meg is állapítja egyik könyvében: "Historically Hungary's claim to most of the Burgenland was unquestioned, and to the few disputed area it was least strong." (10)

Nyugatmagyarország a magyar nemzeti államban

A Kossuth-féle szabadságharc, az elnyomatás és az azt követő Klegyezés (1867) nem hozott különösebb változást Nyugatmagyarország politikai sorsában. A jobbágy-felszabadítás és a nemesség státuszának megváltozása — miként egyebütt is az országban — társadalmi és gazdasági változás formájában jelentkezett. Közigazgatás tekintetében alig történt változás, a régi megyei beosztás változtatás nélkül maradt érvényben. Csupán a szabad királyi városok helyzete változott meg: némelyik, mint Pozsony és Sopron, a megyével egyenrangú, tehát törvényhatósági jogú városok lettek; mások viszont, mint Kismarton és Ruszt, a megye alá rendelt, vagyis rendezett tanácsú városok. Az viszont csak természetes, hogy a szomszédos Ausztriával erős gazdasági kapcsolat fejlődött ki. — Nyugatmagyarország látta el Bécsnek mezőgazdasági termékekkel, ugyanakkor pedig Sopron és az északi ré-

M A G Y A R

FESTÉKÁRU SZAKUZLET

ICOTI Tintas Ltda.

RUA AUGUSTA, 1170-1182

Telephone: 35-0671.

szek Bécsben, a déli részek pedig Gráczban találták meg természetes ipari központjaikat, ahol szükségletüket kielégítették. Ez időben ugyanis Ausztria és Magyarország vámközösségben álltak egymással. Kivételet egyedül a középső rész képviselt, ugyanis a Pinka-folyó völgyének természetes ipari és kereskedelmi központja Szombathely volt, aminek talán közlekedéspolitikai okai voltak. A pinkavölgyi vasútvonal ugyanis Szombathelytől Felsőöbög, illetve felsőfői elágazással a régi osztrák határig, Pinkafőig épült ki 1903-ban. Ugyanakkor már 1847-ben megépült a Sopron-Bécsújhely közti vasútvonal, amely Magyarországnak — a váci és a szolnoki után — a harmadik vasútvonala volt (a bécsi Rothschild-bankház érdekeltsége), amelynek a jelentőségét a legjobban az mutatja, hogy a szabadságharcot követő években (1850) már 110.000 személyt, 118.000 sertést és 10.300 szarvasmarhát szállítottak rajta Sopronból Bécsbe. A kiegyezés után megépült a második vasútvonal is, Sopron-Ebenfurt között (1879), amely Nyugatmagyarországot Ausztriával összeköti. — Vitathatatlan tény az, hogy az első világháborút megelőzően Pozsony, Sopron és Szombathely lakossága, — hogy csak a nagyobb városokat említsük — gazdaságilag és kulturálisan tekintetben sokkal közelebb volt Bécshez, mint Budapesthez. Azonban nem szabad elfelejteni azt sem, hogy e helyek mindegyike földrajzilag is sokkal közelebb fekvett az osztrák, mint a magyar fővároshoz és a Monarchiában a határok „spiritualizálódtak”, mint mostanában divatos mondani. Egyszerre megváltozott azonban a helyzet a Monarchia felbomlásával, amikor Magyarország s Ausztria egymástól független államok lettek és a határkérdés, valamint a vámpolitika valósággá lett. Esért volt egyszerűen égetően szükséges a nyu-

gutmagyarországi kérdés felvetése s ezért vált egyszerre idősebévé a nemzetiségi kérdés feszegetése, jóllehet a háborút megelőzőleg sem az osztrákok, még kevésbé a nyugatmagyarországi németek közt az irredentizmus nyomait fellelni nem lehetett. (11)

Erőteljesebb német nemzetiségi mozgalmak, amelyeknek csak egy töredéke volt a nyugatmagyarországi, Magyarországon csak az első világháború végén keletkeztek. Ennek oka egyrészt abban a nacionalista fellángolásban keresendő, amely azidőtájt végigseper Európan; másrészt abban a tényben, hogy a németeknek a háború alatt tartósabban volt módjuk megismerni magyarországi fajtestvéreiket és az együvértartozás tudata kifejlesztette a pángermanizmusi. E német nemzetiségi mozgalmak közt egészen szélsőséges helyet foglalt el az erdélyi szászokra támaszkodó „Deutscher Volksrat”, melynek elnöke — Dr. Brandseh Rudolf — szélső-közeli önkormányzatot követelt a magyarországi „német nemzet” számára. A mérsékeltebb szárny a svábokra támaszkodó „Deutsch-Ungarischer Volksrat”, amelynek vezére Dr. Bleyer Jakab budapesti egyetemi tanár volt. A nyugatmagyarországi németiségnek a szélsőséges „Deutscher Volksrat”-ban, az erdélyi szászok mozgalmában volt két képviselője. Ezek közül az egyik, aki az északi részeket képviselte, Magyarország keretein belül csupán önkormányzatot kér Nyugatmagyarország némben németlakta terület számára. Ezzel szemben a déli részek képviselője a teljes északadás és az Ausztriához való csatlakozás híve volt. Az összeomlást követően a középső és a déli részek több községe — néhány horvát falut is beleértve — gyűléseket tartott és nyílt népszavazáson az Ausztriához való csatlakozás mellett döntött. Volt egy olyan javaslat is, amelyik egy önálló hienc-

köztársaságot — Hienzenland Republik — akart létesíteni. — Ezzel szemben az északi részek képviselői, ahol egy különleges "Deutscher Volksrat für West-Ungarn" alakult, Magyarország területi épségének fenntartása mellett olyanféle önkormányzatot kértek, amelyben a Ruténföld kapott 1918. december 23-án. Amikor a csehek elfoglalták Pozsonyt és a szerbek Pécsét, a türelmetlenség nöttön-nőtt: a németiség képviselői összehűltek a soproni megyeházán és ultimátumot küldtek a magyar kormányhoz, hogyha nem adja meg azonnal az önkormányzatot, kiküldtük függetlenségüket és utána csatlakoznak Ausztriához. Erre a Nemzetiségi Minisztérium, amelynek vezetője Járszi-Jakubovics Oskár volt ekkoriban, sietve a ruténekéhez hasonló nemzetiségi törvényjavaslatot szerkesztett a német nemzetiség különleges szempontjainak figyelembevételével. A minisztertanács ezzel az 1919./VI. számú néptörvénnyel 1919. január 27-én az egész magyarországi németiséget egységes nemzetnek ismeri el és elrendeli, hogy ott, ahol a németek összefüggő tömegben élnek, a magyar vagy egyéb nemzetiségű lakossággal egyetértésben, német kerületeket — Gauen — kell szervezni a kerületekben teljes önkormányzat van a közigazgatásban, a törvényhozásban, az egyházi, nevelésügyi és igazságügyi területeken. Saját nemzetgyűlésük van, ami az önkormányzati kérdésekben intézkedik, a közös kérdések elintézésére pedig számarányukhoz mérten képviselőket küldenek a magyar országgyűlésbe. Azonkívül a magyar kormányban egy német miniszter foglal helyet, aki egyaránt felelős a magyar országgyűlésnek és a német nemzetgyűlésnek. Minden német népterületnek van azonkívül egy kormányzótanácsa, amit a német miniszter ellenőriz. Az országot öt német népterületre osztották: Közép-

Magyarország, Észak-Magyarország, Dél-Magyarország, Erdély és Nyugat-Magyarország.

Gyakorlatilag csak a nyugatmagyarországi kerület alakult meg, mert az északi, déli és az erdélyi részek elengedhetetlen megszállás alatt voltak, Magyarország középső részén pedig a magyar lakosság ellenállása miatt a törvényt nem lehetett keresztülvinni. Bár az egész változás gyakorlatban nem sokat jelentett, mégis hamarosan kiltört a vihar miatta — magyar részről. Sopron városa magyar jellegű és kultúrájára való hivatkozással hevesen tiltakozott a törvény végrehajtása ellen és a soproni lapok egy propaganda-irodát szerveztek Magyarország területi sőtletlenségének fenntartására. A tiltakozások következményeképp azután a januárban hozott törvényt már 1919. július 17-én módosították és Kun Béla Sopron városát kivette a nyugatmagyarországi Gau-Rat joghatósága alól. Ugyanezen év augusztus elején megbukott a kommunizmus. Az új kormány azonnal megszüntette az önkormányzatot, miként a forradalmi időkak minden más intézkedését is. A lakoságnak népszavazást helyeztek előtérbe és az esetleges rendszavarások megállítására katonaságot vezényeltek Nyugatmagyarországra.

Ezekkel az eseményekkel párhuzamosan Ausztriában is megindult egy kezdeményezés a németiakta területek megszerzésére. A mozgalmat a szociáldemokraták és a kis pángermán párt támogatta, a keresztényszocialista párt azonban ellenerte a tervet, mert nem akarta a magyar-osztrák barátságot megzavarni. Azonban a keresztényszocialisták ellenállását az ellenpártok legyőzték és a saint-germaini béketárgyalásokra induló két szociáldemokrata vezető, Renner és Seltz, a nyugatmagyarországi német-

ség képviselőjét, Dr. Beer Ernőt is elvitte. (12)

• • •

A nyugatmagyarországi kérdés más formában már a békekonzferencia előtt volt az osztrák kezdeményezés előtt is. Mikor az Ausztriával való tárgyalásokhoz hozzáfogtak, az első javaslat az volt, hogy a magyar-osztrák határt érintetlenül kell hagyni, Balfour javaslatára azonban egy bizottságot alakítottak, hogy az a lakosság kívánalmait megvizsgálja. — Közben a konferencia elé került a "szláv folyosó" (korridor) terve, amely Magyarország nyugati részén vonult volna végig, hogy Magyarországot elszigetelje Nyugattól és a "szláv vasfüggöny" mögé szorítsa. "Est az átjárót Pozsony, Sopron, Moson, Vas és Zala-megye nyugati részéből kellene megalkotni — írja Masaryk az angol külügyminisztériumhoz írt beadványában. A lakosság német, de északon jelentős horvát, délen pedig szlovén elemeket tartalmaz. Ez a cseh-szerb folyosó megkönnyítene a két ország árukeresletét a kivetítő út lenne Csehországtól egész a szerb-horvát kikötőkhöz. Természetesen nagy jelentőségű lenne katonai szempontból is." (13) A szláv átjáró terve nem nagy lelkesedéssel találkozott az entente-hatalmak körében, de elfogadták volna, mert a páris-környéki békék szülőanyja, Franciaország hirtelen a cseh-szerb terv mellé állt. A nyugateurópai hatalmak közül elsőnek Franciaország lépett be a szláv érdekkörbe: Németország elensúlyozására már 1891-ben megkötötte a francia-orosz katonai szerződést és négy évvel később (1895) pedig politikai szövetségre lépett Oroszországgal. Ezzel Franciaország is csatlakozott ahhoz a törekvéshez, amely a Kárpátmedencét orosz érdekkörbe utalta. (13/a) Az orosz érdekeknek előretolt bástyája pedig Maastricht Benes Csehszlovákija lett. A szláv

folyosó veszélyeire az élezz kiküldött figyelt fel elsőnek és erélyes tiltakozása miatt a tervet az angolok-franciák is elvetették. Benes azonban nem nyugodott és éket akart verni Ausztria és Magyarország közé, hogy az esetleges magyar-osztrák katonai szerződést vagy politikai szövetséget, amelynek éle elsősorban Csehszlovákia ellen irányult volna, megakadályozza. Ezért a szláv folyosó tervének a bukása után azon mesterkedett hogy Nyugatmagyarországból területeket juttassanak Ausztriának, ezért ilyen értelemben befolyásolta az osztrák szociáldemokratákat. Az osztrák delegáció a béketárgyalásokon mintegy 6.000 négyzetkilométernyi területet követelt Nyugatmagyarországból. — kb. félmillió lakossal. Indokolásában előadja, hogy Ausztria-Magyarország keretében a határ nem volt probléma, az új helyzet azonban megfosztja Ausztriát gazdasági háttérétől s ugyanakkor a nyugatmagyarországi munkásokat elvágja az ausztriai munkaalkalmaktól. Azonkívül egy esetleg katonailag megerősödő Magyarország a határok közelsége miatt hadászatiilag veszélyeztetni Bécs, Bécsohly és Grác városokat. Ugy hiszem, hogy ennél tisztességtelenebb módon még nem indokoltak meg magántulajdon elleni merényletet, ami annál fájóbb volt, mert egy volt szövetségstől, hajdani fegyvertárástól eredt. Az osztrákok maguk is érezték ezt és igyekeztek az egész erkölcsi felelősséget a szociáldemokrata pártra tolni, bár nem valami nagy sikerrel, legalább is a Burgenland birtoklásának igazolására szolgáló évtizedes propaganda nem ezt látszik igazolni. A hivatalos Ausztria a helyzet fontosságát mindig érezte és erkölcsi adósságukat mind a mai napig igyekeznek törleszgetni...

A békeelőkészítő bizottság az osztrák érveknek helyt adva, 1919. július 9-én négy szavazattal az egy o-lasz ellenében elfogadott egy olyan

javaslatot, amely az osztrákoknak juttatja nagyjából a mai Burgenlandot, természetesen Sopront is beleértve. Az osztrákok ezzel nem voltak megelégedve, mert igényt tartottak az egész Fertő-tó mellékre, Moson-Magyaróvárt is beleértve. Az entente hatalmak azonban figyelmeztették őket, hogy egy esetleges népszavazás — amelyben a nagyhatalmak nem tudnák Ausztriát támogatni — még ennél is kisebb eredménnyel járna. Erre Ausztria szeptember 10-én aláírta a St. Germain-i békét, az entente hatalmak pedig szövetséges katonai bizottságot küldtek Sopronba, hogy az átadásig a rendre felügyeljenek az Ausztriának átadandó területeken. — (14)

Sopron és északi környékének megszerzése Ausztriának nagy előnyt jelentett: Bécs innen kapta azelőtt is felmérésre szükségletének javarészét, főzékélféléket, tejtermékeket, húsdrúkat, gabonamomákat, gyümölcsöt és bort. Ennek elvesztése érzékenyen érintette a megusonkított Magyarországot is. Még érzékenyebb volt a közép- és a déli részek elvesztése, ahonnan a fában szegény Csónka-Magyarország épületfát, meszet és egyéb építőanyagot kapott, ezek viszont Ausztriára nézve nem jelentettek különleges előnyt. Tehát a kérdésnek nem voltak megoldhatatlan pontjai és így Ausztriának kár volt e részletes megoldáshoz folyamodnia, aminek hamarosan megmutatkoztak a következményei a magyar viselkedésben, különösen Sopron esetében. Északi Burgenland természetes közlekedési, gazdasági és kulturális középpontja ugyanis Sopron városa, amely ebben az időben Dunántúl harmadik városa volt — Pécs és Győr után, megelőzve lélekszámra Szombathelyt és Székesfehérvárat. Itt vezetnek át a legfontosabb nyugatmagyarországi utak és vasutak, a soproni kapuban van a Kisalföld és a nyugatmagyarországi hegyvidék termé-

szetes vásárközpontja és Sopron észak-nyugat Dunántúl legnagyobb iskolavárosa. A csónka országnak Budapest után műemlékekben a leggazdagabb városa, elsőrendű kiránduló központ, Magyarország Cheitenhama, a nyugdíjasok Mekkája. (15) Mindezt számításba vette Ausztria is, amikor Sopront Burgenland tartomány székvárosának szemezte ki. A tisztességtelen számítások azonban ez esetben nem váltak be a magyarok ellenése miatt, akik nem hagyták ősi nyugati városukat elődegenként.

A nyugatmagyarországi felkészülés

A magyar kormány képviselői 1920. január 20-án érkeztek meg Versaillesba, a béketárgyalásokra. Már készen állt a békeszerződés tervezete, — beleértve az új magyar-osztrák határt is. A magyar képviselők ezt természetesen nem fogadták el és három válaszjegyzékben elutasították vissza az osztrák igényeket. Egyben bizonyították azt, hogy Ausztria egyedül csak gazdasági érdekből ragaszkodik Nyugatmagyarországhoz, e tekintetben pedig még a magyar határokat kellene kitolni a Lajta folyóig és Órác irányába. A történelmi igényekre és a néprajzi helyzetre vonatkozólag pedig történelmi tényekkel, logikus érvekkel és statisztikai adatokkal alátámasztott ellenjegyzékekkel válaszoltunk. A békekonferencia a memorandumra részleteiben nem válaszolt, de május 6-án követe Magyarországtól, hogy fogadja el az eredeti tervezetet, amelyen később módosításokat tehetnek. — Így Magyarország a kényszer hatás alatt 1920 június 30-án Trianonban aláírta a békeszerződést. Ezzel csupán a meglévő állapotot törvényesítették, mert a Felvidéken, Erdélyben és a Délvidéken már cseh, román, illetve szerb polgári közigazgatás volt már

ekkor érvényben. Nem így azonban Nyugatmagyarország esetében, amely a békeszerződés aláírásakor, mint már említettük, az egyetlen elszakításra ítélt terület volt, amely ténylegesen Magyarország birtokában volt.

A békeszerződés szentesítését Magyarország — érthető okokból — halogatta. Midőn Tirol és Salzburg tartományok az 1921. április-május hónapban megtartott népszavazásán a Németországgal való egyesülés mellett döntöttek, a győztes hatalmak a teljes Anschlusstól való félelmükben, fel akarták függesztetni az Ausztriának ítélt nyugatmagyarországi területek átadását. (16) Erre Ausztriában kormánycsere történt, amelyik jogait érvényesítette és a nemzetközi nyomás következtében Magyarország 1921 július 26-án szentesítette a trianoni békét. (17) Ezzel a nyugatmagyarországi területek átadása azonnal időszzerűvé vált. Nemzetközi — angol-francia-olasz — katonai bizottság érkezett Sopronba, Ferrario olasz tábornok vezetésével, hogy a területátadás sima lebonyolítására felfigyeljen. A bizottság augusztus 6-án kezdte meg működését és az átadás napját augusztus 29-én alapította meg. Maga az átadás ténye, a szerencsétlenül megválasztott időpont: a nehézségek csata évfordulója és az utolsó soproni Szent István-napi ünnepségek, valamint Osztenburg Gyula ezredes csendőr-zászlóaljának tisztelgő felvonulása, Sigray Antal gróf, Nyugatmagyarország kormánybiztosa előtt annyira felzavarták a kedélyeket, hogy a katonai bizottság vezetői is felfigyeltek.

De hát akkor is csak úgy volt, mint mostanában: a nagyhatalmak konferenciáztak, a politikusok mérlegeltek, a katonák terveztek és — közben rólunk ismét megfeledkezett a nagyvilág. Így aztán a magyarok maguk intézték el ügyes-bajos dolgaikat. Pár világháborút járt tiszt, tiszthelyet-

tes, az elszakított területek menekültjei, egyetemi-főiskolai diákok, parasztok, munkások megszervezték a rongyos gárdát. A hivatalos Magyarország mit sem tehetett, hírverés-toborzás nem volt, mégis megmozdult az ország. A mozgalom élére a világháború vitéz katonái álltak: Prónay Pál alezredes, Héjjas Iván, Arany Paskál János premontrai tanár az egykori tábori pap, Parragh András és Gyulay-Molnár Ferenc főhadnagyok és sokan mások, akik azóta egytől-egyig elestek a magyar haza védelmében, ki az orosz mezőkön, ki pedig Munkács, Ungvár, a budai Várhegy, a Vérmező és — ismét Sopron és a nyugati végek védelmében, de most az ellenkező oldalról jövő támadással szemben. Örök magyar tragédia: Kelet és Nyugat örshelyei!

Éjszakánként pár rongyos magyar átszökött a szomszédos Ausztriába és fegyvert szereztek Fürstenfeldben, Kirchschlagban és megkezdtek Nyugatmagyarország védelmét pár ócska mordálllyal, pisztollyal, fokossal és furkósbottal. Örült vállalkozás volt: osztrák fegyverekkel London és Párizs ellen harcolni, Budapest rémületével mit sem törődve visszafoglalni a megszállott Nyugatmagyarországot, de az eredmény megérté a kockázatot, még így tökéletlenül is... Ugyanis a mozgolódás hírére Ausztria Jegyzéket intézett a magyar kormányhoz, amelyben népszavazást javasolt a kérdéses területeken, azonban a jegyzékre a magyar kormánytól választ nem kapott. (18) Erre az osztrák csendőrség augusztus 29-én átlépte a magyar határt, hogy birtokba vegye az Ausztriának ítélt területeket. Ebben az időben az osztrák hadsereg egy szociáldemokrata párt-szervezet volt, melyet maguk az osztrák konzervatívok is bolsevik agitátorok gyűlekezetének tartottak. Ezért a soproni egyházi vezetők arra kérték a szövetséges ellenőrző bizottságot, hogy a megszállást ne a had-

sereg, hanem a népszerűbb osztrák csendőrség hajtja végre. Alig léptek azonban át a magyar határt, máris szembe találták magukat a magyar szabadesapatokkal, mire sietve visszavonultak. A hadsereg erre a csendőrség segítésére sietett és megkezdte az osztrák határ megerősítését, de a szabadesapatok benyomultak Ausztria területére is és véres összecsapások történtek. Az ellenőrző bizottság tehetetlen volt és a nagykövetségek tanácsa pedig ismételtel visszautasította Ausztria kérését, hogy nemzetközi csapatokat küldjenek Nyugatmagyarországra. — A csehek voltak az egyetlenek, akik fegyveres támogatást ígértek az osztrák szociáldemokratáknak Magyarország ellen, de a rongyos gárda hirtelen rajtatámadással elfoglalta Pozsonyigetfalut s már Pozsony is veszélyeztetett, amire a csehek nagy hirtelen visszavonultak a fenyegetést. A beállott zűrzavarban a szövetséges ellenőrző bizottság a rend fenntartására Ostenburg csendőr-részióaljának a visszatartását kérte. Október 3-án, a magyar kormány jelentette, hogy megkezdte a kérdéses részek kiürítését és még aznap éjjel minden katonai és polgári hatóság elhagyta Sopron városát. (A csonka Sopron-vármegye székhelyét Csornára tették át.) Erre a szabadesapatok vezére, Prónay Pál alezredes, akit Nyugatmagyarországról folytatott harcában Sopron vármegye főispánja: Zsembery Gyula s a város polgármestere: Thurner Mihály is támogattott, kiáltozta Nyugatmagyarország függetlenségét és azt "Lajtabánság" néven önálló államná nyilvánította, melynek ő lett a kormányzó bánja. A kis állam Magyarországtól függetlenül bélyegzet és pénzt bocsátott ki, külön adót és vámszedést, diplomáciai és kereskedelmi tárgyalásokat kezdett. Amikor pedig a magyar kormány Prónayt leintette és a tevékenységének be-

szűntetésére szólította fel, Prónay kerülő úton közölte a magyar kormánnyal, hogy nincs a magyar kormánynak alárendelve, de még csak diplomáciai viszonyban sincs Budapesttel.

Közben a felkelők egész Nyugatmagyarországot megszállították az osztrák megszállóktól. Az események hatására az angolok és franciák rávettek Schuber osztrák kancellárt, fogadja el Olaszország meghívását egy magyar-osztrák külön tárgyalásra, ami október 10-én meg is történt. Ennek következményeképp a magyar és az osztrák meghatalmazottak aláírták az október 13-án kelt "Velencei egyezményt", amely Sopronban és nyolc környező községben népszavazást rendel el és ennek fejében a szabad csapatok kiürítik a kerükön lévő többi területet. Az osztrák csapatok november 14-én kezdték meg a népszavazás alá nem eső területek megszállását, ami december 3-ig minden rendzavarás nélkül meg is történt. A többi részben bent maradt a magyar karhatalom a népszavazásig. A soproni népszavazás 1921 december 14-én és 15-én zajlott le. A szövetséges ellenőrző csapatok december 8-án érkeztek Sopronba és a magyar karhatalom december hó 12-én hagyta el a várost. Az osztrák hatóságok a nyugatmagyarországi német szervezetekkel karöltve — a Velencei egyezmény ellenére a legutolsó percig mindent megtettek a népszavazás megakadályozására vagy befolyásolására, de ennek ellenére a népszavazás minden szavár esemény nélkül megtörtént. A propaganda-plakátok körül a legesalárdabb az "Odenburger Heimatdienst" rajza volt, amely Ausztriát női alakban ábrázolja, amint kopogtat Sopron városának bezárt kapuján; a felirata: — "Macht auf! Die Mutter ist's! — Nyissátok ki: Az anyátok van itt! (19)

A népszavazás eredménye, 15334

szavazat (66%) Magyarországra javára és 8.227 szavazat (44%) Ausztriára. Sopron város 6 kerülete és 2 község zömében Magyarországra szavazott, Sopron 1 kerülete és 6 község pedig zömében Ausztriára. A népszavazásra bocsátott területek jogilag 1922. február 1-én kerülnek vissza Magyarországhoz, ez alkalommal a magyar országgyűlés Sopronnak a "leghűségesebb város" — *divina fidelissima* jelzőt adományozza. Jutalmazásul végleg Sopronban telepítettek meg a Selmecbányáról elmenekült Bányászati és Erdészeti Főiskolát, amelyet 1936-ban egyetemi rangra emeltek és székhelyének meghagyása mellett Bányászati-, Kohászati- és Erdészeti Kar néven szervezetileg egyesítették a budapesti József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen. Ugyancsak Sopronban nyílt meg a Pécsi Egyetem Evangélikus Hittudományi Kara is, amely a háború előtt Pozsonyban működött. A jelenlegi magyar kommunista kormány mind a négy egyetemi tudománykari főiskolává fokozta le. (20)

* * *

A nyugatmagyarországi felkelés. — Lajtabánság és a soproni népszavazás, amelynek már eddig is tekintélyes magyar és német irradalma van, nagyon tanulságos fejezetét fogják képezni a Trianon utáni magyar történelemnek. Az eseményekben és a szereplők viselkedésében kétségtelenül vannak glosszes és operettszerű részletek, de az egész felkelés bővelekedik hősiesség megnyilatkozásokban, elszántságban és néha egészen megható jelenetekben. A királyhűek, a szabadkirályválasztók és a köztársaságpártiak csodálatos összefogása volt ez abban a lelkileg meghasonlott állapotban, amit a veszített háború, az országosonkítás és a kommunizmus okozott. A nyugatmagyarországi felkelés és annak eredménye, a soproni népszavazás egyben figyelmeztető és

biztató példa is a jövőre s bárhogy is vélekedik az utókor a szereplőkről és az eseményekről, a nyugatmagyarországi felkelés és a soproni népszavazás kikényszerítése újabkori nacionalista mozgalmaink legszebbjei közé tartozik. (21)

Burgenland az osztrák államkeretben

Moson-, Sopron- és Vas vármegyék területéből kiharított nyugatmagyarországi részek Burgenland néven — mint önálló tartomány — kezdtek el az új életet az osztrák szövetségi államkeretben. Az új tartomány egészen természetellenes államalakulat volt: a teljesen heterogén tájegységeket semmi más nem fűzte egybe, mint az osztrák propagandistáktól kitalált "Burgenland" tartomány-név. Nyugatmagyarországnak ez az elcsatolt része nem földrajzi, nem gazdasági, nem közlekedési egység, ezréves történelmünk során soha önálló politikai vagy közigazgatási egység nem volt, hanem mindenkor szerves részét alkotta a fenti három magyar vármegyének. Ehhez nem volt különösebb szükség szakértelemre vagy bizonyítékra, tudta ezt minden értelmes ember, mind magyar, mind pedig osztrák oldalon. Eppen ezért volt szükség az ellenkezőjének a bizonygatására: amit tehát a természet elmulasztott, megcsinálta a hivatásos osztrák propaganda. Amikor tehát Burgenland sorsáról beszélünk az osztrák államkeretben, mindent ezen gondoltnak a jegyében kell értékelnünk. (22)

Burgenland problémái Sopron elvesztésével, illetve el nem nyerésével kezdődtek. — ugyanis sürgősen székvárost kellett találni a tartományi gyűlés és a tartományi hivatalok számára. Ez a fontabb említett egység hiánya miatt nem volt könnyű feladat s éppen ezért a végleges megoldás csak 1925-ben született meg. Az 1925. április 30-i tartományi gyűlé-

sen Kismartonra 18, Savanyúkútra 12 és Pinkafőre 7 szavazattal esett. Ugyanazonnap este megismételték a szavazást, mert nem volt abszolút többség és ekkor 20 szavazattal 9 ellenében Kismartont tették meg tartományi székhelynek, amely Eisenstadt néven mind a mai napig Burgenland fő- és székhelye. Érdekes, hogy a magyar többség Felsőőr — lélekszáma ellenére — sem jött szóba, ugyanúgy a régi iskolaközpont — Felsőőr sem. (23) Ugyancsak nagy nehézségek elé állította az új birtokosokat a közlekedés kérdése Burgenlandban, amelynek csak keresztirányú vasútvonalai voltak a folyóvölgyek természetes irányának megfelelően, de észak-déli irányú vasútja a hegyeken keresztül nem volt. Ez utóbbit a magyar uralkomói idején műveltek pótolták, amelyek mind a mai napig használatban vannak. A keresztirányú vasútvonalak közül a középső: a Szombathely-Pinkafő közti és a déli: a Kőrmend-Németújvár közti, a régi magyar haláron innen végződött, tehát sürgősen meg kellett hosszabbítani az Aspang-Fehring közti régi határszéli vasútvonalig. A Pinkafő-Friedberg közti vonal szakasz 1925-ben meg is nyílt, de a Németújvár-Fürstenfeld közti vonal megépítésére a mai napig még nem került sor. A magyar és az osztrák államvadászok külti megegyezés alapján a Felső-Sopron-Kőszeg közti vonalon osztrák szerelvények jártak soproni átmenettel. Ugyanez volt a helyzet a Bécs-Sopron-Kőszeg és Szombathely közti műtonon is. (24)

Az elszakított nyugatmagyarországi részek — Burgenland — területe 3976 négyzetkilométer. Az elszakított magyar lakosság létszáma: 26.225 fő volt, ami az osztrák népszámlálások idején fokozatosan esikkenő irányzatot mutat: 9.606 — 1923-ben, 10.422 — 1934-ben és 5.251 — 1951-ben. Az

elszakítottakor tömeges kivándorlás volt Magyarországra felé, de a harmincas években határozott emelkedés volt észlelhető. Ezért érthetően az 1951-es ötéves létszám, amit az osztrák statisztika "Abwanderung" — migrációval lát el. Mi egészen mást sejtünk mögötte és ezt alátámasztani látjuk az a legfrissebb adat, hogy az osztrák hatóságok a második világháború utáni magyar menekülteket nem engedték Burgenland területén véglegesen megtelepedni. Burgenlandot tartomány-közigazgatási szempontból hat kerületre osztották, amelyek nagyjából megfelelnek a régi magyar járásoknak. A kerületi hivatalok székhelyei: Neusiedler (Neusiedler am See), Kismarton (Eisenstadt), Nagymarton (Mattersburg), Felsőpulya (Oberpullendorf), Felsőőr (Oberwart) és németújvár (Güssing), amelyekhez újabban egy hétévesedik is csatlakozik: Gyanafalva (Jennedorf), amely a szentgotthárdi járásból elvett területeket foglalja magában. Kismarton és Ruszt megtartották régi kiváltságukat és "Eisenstadt-Freistadt" és "Rust-Freistadt" néven külön közigazgatási kerületeket alkotnak. Ezzel szemben az elszakítás óta városi rangra emelt községek, mint Nagymarton-Mattersburg (1928), Neusiedler-Neusiedl an See (1928), Pinkafő-Pinkafeld (1937) és Felsőőr-Oberwart (1939) beletartoznak a közigazgatási kerületekbe. A közigazgatási kerületeket a tartományi kormány (Landesregierung) fogja egybe, amelynek az élén a Landeshauptmann áll, aki végrehajtja a tartománygyűléstől hozott törvényeket. A tartományi hivataloknak 1928-ban Kismartonban díszes épületesort emeltek.

Ez a magyar málttal rendelkező kisberek városka a Lajta-hegység lábánál fekszik. Ez a terület a honfoglalás óta szerve része Magyarországnak, — és Magyarországhoz tartozott egészen H. D. júl. 18. 1945.

szen 1328-ig a Lajta-hegység és a Lajta-folyó köze is. (25) Kismarton egy 1253-ból való latin nyelvű okmány "Villa Martinis Minoris" néven említi — Szent Márton tiszteletére emelt kis kápolna után. (Szent Márton a római légiók egykori kapitánya, majd Tours püspöke és Gallia megtérítője, Pannonia szülötte volt. Születést helyéért két dunántúli község is verseng: az egyik Győrszentmárton, amelynek hegyén Géza fejedelem már 996-ban bencés apátságot emelt Szent Márton tiszteletére; a másik pedig Szombathelynek Szentmárton nevű külvárosa, ahol a domonkosok emelték templomát már 1670-ben, amelynek baloldali oltárán olvasható a felirat: Hic divus Martinus natus est!) Az első Kismartoni várat 1371-ben építtette a Kanizsai-család, amelyik ekkor tette át székhelyét ide Szarvaskőről. A város 1445-ben Habsburgok kezébe kerül, akik zálogba adják. A zálogbírtokosok közt szerepel Hunyadi Mátyás, Zupolya János és Esterházy Miklós. Végül örök jogon is az Esterházy-család lesz, — ettől kezdve Kismarton sorsa összeforr az Esterházy-család sorsával. Esterházy Miklós gróf, Magyarország nádora építtette az ősi minorita kolostor helyén a mai ferences kolostort és a templomot, amely ma is az Esterházy-család temetkezéshelye. Pia, ugyancsak Esterházy Miklós tábornok katonai érdemeiért a Római Szent Birodalom hercegi címét kapja. Ennek fia, Pál herceg építteti meg a káptalanhegyi templomot, ahol Haydn József, a család udvari zeneszerzője van eltemetve. Ugyancsak Pál herceg építtette a várpiébánia-templomot és a József-templomot az Agoston-rendi apácakolostorral, ahol négy apácaleánya: Krisztina, Orsolya, Ilona és Julianna élte szerzetesi-életét. A kolostor később feloszlott és itt helyezték el a 40.000 kötetes hercegi könyvtárat. Esterházy II. Miklós herceg, a

híres diplomata építtette ujja a várkastélyt és a várkeretet, Esterházy Pál Antal nevéhez fűződik az Irgalmas rendház és a kórház építése. Az osztrák uralom nevezetesebb építményei közé tartozik a fentebb már említett tartományi kormányzósági épületcsoport (Landesregierungsbauaeude), a tartományi múzeum — Burgenländisches Museum), a Szent Márton-templom mellé korhű stílusban épített apostoli kormányzósági palota (Bischofshofpalast) és az új gimnáziumi épület (Bundesrealgymnasium.)

Az elszakított nyugatmagyarországi részek egyházjogilag ma is a győri és a szombathelyi egyházmegyeek területéhez tartoznak. A kereszténység elterjedésével a római-kori Pannoniában már hét püspökség létezéséről tudunk, mind a hét püspök résztvevett a Rimini-zsinaton (325), köztük Arzabona (Győr), Savaria (Szombathely) és Scarbantia (Sopron) püspöke, akiknek jurisdikciója alá nyugati végek tartoztak. Azonban a pannoni püspökök az arianizmus hívei lettek és eltűntek a népvándorlás viharában. A magyar honfoglalás idején a dunántúli részek a salzburgi érsek, a passauai és a regensburgi püspök fennhatósága alá tartoztak. Szt. István alakítja ki a magyar egyház szervezetét, amelynek során megalapítja a győri püspökséget (1009), amelyhez egész Nyugatmagyarország tartozott 1777-ig. Ekkor alapítja meg Mária Terézia a szombathelyi püspökséget, amelyet VI. Pius pápa "Relata Semper" kezdetű bullájával erősít meg. (26) Sopron nem lett püspöki székhely, pedig földrajzi helyzete és múltja predestinálja erre, ma a győri püspökség társas-káptalanjának és egy főesperességnek a székhelye. A Szentszék a trianoni határmegvonás után Burgenland területéből apostoli kormányzóságot szervezett és azt ideiglenesen a bécsi hercegeknek joghatósága alá rendelte (1923. május

*Magyarok hőnemet cseleget 1954-ig
egyetik cillerebére
Holt a forrás. M. u. 1954
Elkezes*

18-1 szentszéki fendelet). Auszria és a Vatikán közt 1933. június 5-én létrejött konkordátum alapján a burgenlandi apostoli kormányzóságot — Kismarton székhellyel — "Praelatura Nullius" rangra emelte a Szent-szék, de a bécsi főegyházmegyétől végleg csak 1950. november 11-én választotta el, amikor is Dr. Scholswohl József személyében saját főpásztorát álitott Burgenland élére. Ez alkalommal hozta nyilvánosságra a Szent-szék Burgenland egyházi helyzetével kapcsolatos véleményét, mely szerint — bölcse előrelátással — a győri és a szombathelyi egyházmegyékből kiszakított burgenlandi területeket jogilag nem választja el ezen egyházmegyéktől, hanem apostoli kormányzóság alakjában egyenesen a Szent-széknek rendeli alá. Scholswohl József apostoli kormányzó, eddigi címének érintetlenül hagyásával, 1951. nyarán a pápa phylaeal címzetes püspökké nevezte ki a felszentelést maga Innitzer bíboros, a néhai bécsi herceg-érsek végpöte. A püspök cím azonban csak "ad personam" szól, Kismarton ma sem püspöki székhely.

A püspök-szentelést egybekötötték Burgenland "felszabadulási" ünnep-ségével, amelyen résztvett az osztrák államelnök több vezető politikus-sal egyetemben, utána ünnepi tartománnyal gyűlés volt a kormányzó-sági palotában, ahol a szónokok annak az eseménynek a jelentőségét méltat-ták, hogy Burgenland felszabadult a közel "háromszáz éves magyar uralom (1647-1921) alól." (27) Sajnos az emigrációs magyar közvélemény nem sok jelentőséget tulajdonított ezek-nek az eseményeknek, alig egy-két sajtótudósítás foglalkozott ezekkel a kérdésekkel, sajnos azoknak az ada-tal sem mindenben megbízhatók. Pedig [hivatalos politikai szervezet]-ünknek — a kultúrális és propagan-da ügyek terén — ez is egyik köteles-sége volna. — Scholswohl Józsefet a

pápa 1954-ben a grác-seekauai egy-házmege püspökévé nevezte ki, hely-re pedig ugyanakkor a pozsonyi szülletésű dr. László István pápai kamarást, az addigi püspöki irodaingaz-gatót burgenlandi apostoli kormány-zóvá. László István a magyar uralom idején, 1913-ban született Pozsony-ban, 1936-ban szentelték pappá, a hittudományok (Wien) és a kánon-jog (Róma) doktora, egyformán be-szél magyarul, németül és horvátul, Burgenland három nyelven. Schols-wohl sem olvasható hogy László István a Burgenlandi magyar kisebbséghez tartozik, de neve után ítélve — ő ma-ga mindig gondosan ügyel nevének helyes írására — örvendetes ténynek könyvelhetjük el, hogy személyében magyar ember áll Burgenland egy-házi ügyekhez az élén. Az elcsatolt nyugatmagyarországi részekből létesült burgenlandi apostoli kormány-zóság egyházi igazgatás szempontjából három főesperetsegre és ezen fe-lül 15 espereti kerületre van feloszt-va. A hivatalos nyelv — 124 plébá-nián a német, 27 plébánián a hor-vát, 2 plébánián a magyar és 14 plébánián pedig vegyes. A magyar uralom alatt meglepedett szerzetes-rendek — bencések, ágostonrendiek, ferencések, minoriták, kamalduliak, pálosok, irgalmasok, szerviták, jezsuiták — közül ma már csak a kismar-toni és a németújvári és a frankói szerviták működnek. (28)

(Meghaladott adat!)
A bécsi és a pozsonyi egyetem ("Academica Istropolitana") útján hamar elterjedt humanizmus a nyugati végeken elterjesztette a protestantisztust is: nyomaitval már 1522-ben találkoznak Sopronban, ahonnan hamar átterjed Pozsonyra és Kőszegre is, de utat talál a nyugatmagyaror-szági földbirtokosok váraiba, kaste-lyaiba is. A középső részekben a Ná-dassy-család terjeszti el a luteranisztust, délen pedig a Batthyányiak a kálvinizmust. A lutheranizmus nyu-

*ezek
Kismarton*

is ilyen eszélyes voltj mellett!

Putroan es az iras

⑤ *Es az afora történet L! Ket*

gatmagyarországi központja Sopron akkor lett, amikor 45 menekült család fogadott be a nyugati német nyelvterületekről. Sopron mind a mai napig megőrizte ezeket a luteránus hagyományokat: evangélikus hittudományi főiskolája (1922-1948 között a pécsi egyetem kebelében), evangélikus gimnáziuma, tanítóképzője ezeknek a hagyományoknak a letéteményese. A dunántúli evangélikus püspökség székhelye azonban nem Sopronban van, hanem eredetileg Szombathelyen, ma pedig Győrben. — Burgenland evangélikus lakossága elvesztette szellemi központját: Pörsenyt, Sopront és Kőszegét, csupán Felsőölvő maradt meg számára. A burgenlandi evangélikusok számára 1924-ben önálló burgenlandi szuperintendúra alakult, a reformátusok a bécsi református szuperintendentúrába lettek bekebelezve.

A nyugatmagyarországi területeken az elcsatolás után Burgenland keretében is megmaradtak azok a közoktatásügyi rendelkezések, amelyek annakelőtte érvényben voltak és csak 1937. szeptember 3-án lépett életbe az új burgenlandi Landesschulgesetz, amely a szövetségi köztársaság többi tartományainak megfelelően szabályozta a közoktatást. Tanügyi igazgatás tekintetében — a katolikus iskolákon kívül — minden más iskola a tartományi főtanfelügyelőnek lett alárendelve, aki feladatát a hét kerületi tanfelügyelővel karöltve végezte. Ugyanez volt a katolikus tanügyi igazgatásnak a szervezete is, ahol a tanfelügyelők az egyházi emberek köréből kerültek ki. Burgenland területén 1921-22-ben 9 magyar tanítási nyelvű elemi iskola működött, — ezzel szemben 1950-51-ben már csak három: Középpulyán, Szigeten és Felsőörm. Az átcsatoláskor öt állami és két katolikus (leány) polgári iskola volt Burgenland területén. Ezeket az iskolákat részint az új középiskolák-

ba olvasztották, részint az elemi iskolák felső osztályát (Hauptschule) — lettek. A magyar uralom alatt a következő középiskolák működtek a mai Burgenland területén: Felsőölvőn evangélikus gimnázium, főreáliskola és tanítóképző, Kismartonban (katonai) főreáliskola és katolikus tanítónképző. A felsőölvői evangélikus tanintézeteket Wimmer Ágoston evangélikus lelkész alapította 1845-ben. A három nevezett középiskola 1912-ig azonos vezetés alatt állott, a tanerők állami fizetéskiegészítést kaptak és az állami tanszemélyzettel egy elbánás alatt állottak. Az elcsatolás után a három iskola mint gimnázium, reálgimnázium és tanítóképző folytatták működésüket. A háborús események következtében 1945-ben az iskolák berendezésükkel együtt tönkrementek és időlegesen beszüntették működésüket. Az iskolépület részleges helyreállítása után a reálgimnázium kezdte csak meg ismét működését az 1947-48. iskolában, a tanítóképzőintézet azonban 1945-ben kéreken százéves áldásos kultúrtevékenység után beszüntette működését. A szövetségi kormány 1922. december 19-i törvényével elrendelte egy állami reálgimnázium felállítását Burgenland székvárosában, Kismartonban. Az iskolát a hajdani magyar katonai főreáliskola épületében helyezték el. Az új épület építése az 1938-as Anschluss következtében elmaradt és az új reálgimnázium alapkövét csak 1950-ben tették le 8 három év múltán készült el a legmodernebb tervek alapján. Nagymartonban a magyar közoktatási minisztérium 1914-ben állított fel egy állami polgári iskolát, amely 1927-ig Burgenland keretében mint Hauptschule működött tovább, amikor is átalakult alreálgimnáziummá. Az iskola 1945-ben mint állami reálgimnázium nyílt meg — a felső osztályokban gimnáziumi tagozattal. A kismartoni ta-

olcsóban lecsatolva! "Hogor szoroklye..."
H. B. 1952. J. J.

nitőmóképzőt 1884-ben alapította Dr. Bertha János szombathelyi kanonok és annak vezetését az Isteni Megváltó Lánnyal nevű szerzetesrendre bízták. Az inlézet Burgenland keretében is folytatta működését, de a nyilvánossági jogot csak 1924-ben kapta meg. A tanítónőképző 1945-ben a régi katonai főreáliskola épületébe költözött. Ezekon a tanintézeteken kívül jelenleg Burgenlandban a következő középfokú iskolák működnek: az Isteni Megváltó Leányainak hároméves háztartási iskolája Kismartonban, egy két évfolyamos kereskedelmi iskola Felsőőrön, ugyanott egy két évfolyamos női háziipari iskola, mindkettő a város kezelésében és végül egy két évfolyamos kereskedelmi iskola Kismartonban, amelyet a helyi kereskedelmi kamara támogat anyagilag. A tanítás nyelve mindezekben a iskolákban német, magyar nyelvű középiskola, vagy magyar tagozat egész Burgenlandban nincsen. (29)

Meg kell emlékeznünk még a nyugatmagyarországi és a burgenlandi sajtótörténetről is. A nyugati megyék Magyarország legműveltebb területei voltak s így természetes, hogy az újságkiadás a kiegyezés után itt élte virágkorát: Nyugatmagyarország német anyanyelvű polgárai igazán nem panaszkodhatnak e téren sem a "kulturális elnyomásra", mint ahogy ezzel is találkozunk az osztrák propagandában. Csak úgy vázlatosan soroljuk fel e területek német nyelvű újságjait megjelenés helyükkel és éveikkel együtt: Odenburger Zeitung (Sopron, 1875-1945), Eisenstaedter Zeitung (Kismarton, 1885-1898), Kismartoner Zeitung (Kismarton, 1899-1908), Neusiedler Wochenschrift (Neusiedl, 1894-1897), Günser Anzeiger, — (Kőszeg, 1874-1918), Günser Zeitung (Kőszeg, 1882-1940!), Wieselburger Zeitung (Magyaróvár, 1901-1904), Oberwarter Sonntagszeitung (Felsőőr, 1879-1920), Güssinger Zeitung (Németújvár, 1911-1938), Eisenburg

(Szombathely, 1897-1901), Volksfreund (Szombathely, 1883-1916) Eisenburger Nachrichten (Vasvár, 1873-1877), Der Proletarier (Sopron, 1919) Republik (Sopron, 1918-1919), Vierburgenland (Sopron, 1919-1920), Der Heideboden (Magyaróvár, 1919), Westungarn (Szombathely, 1921). — Mint érdekességet említjük meg, hogy a nyugatmagyarországi horvátok számára horvát nyelvű lapot szerkesztettek Győrben "Naše Novine" (MI Újságunk) címmel (1909-1920.) Burgenland születésekor e lapok közül a területileg megfelelőket átmentették az új helyzetbe és számos új lapot is alapítottak. Mint ismeretes, az 1938-as Anschluss alkalmával Burgenland megszűnt önálló tartomány lenni Ostrom keretén belül: kétfelé vágták és északi részét Alsó-Ausztriába, déli részét pedig Stájerországba olvasztották bele. Az egyetlen burgenlandi nemzeti szocialista újság — a "Grenzmark Burgenland" ekkor változtatta meg a nevét és "Grenzmark-Zeitung" néven folytatta működését egészen 1944-ig. A burgenlandi magyar kisebbségnek Burgenland területén nem volt egyetlen újsága sem. A magyar kormány 1893-tól kezdve indított lapot számukra Soproni Hétfé címme. — Ugyancsak Sopronban szerkesztettek egy lapot a magyar kormány megbízásából a burgenlandi németiség részére 1922-1930 között "Tagblatt" nével. (30)

* * *

Rövid történeti összefoglalás keretében megemlékeztünk Nyugatmagyarország múltjáról és vázlatosan bemutatottuk Burgenland életét és berendezését mindazonokon a területeken, amelyek minket magyar vonatkozásban ma is érdekelnek. A teljeség kedvéért, mielőtt az eljövendő kibontakozás útjairól és lehetőségeiről szólnánk, vagy mielőtt levonnánk a végső következtetéseinket, ismétlően meg kell emlékeznünk Nyugatma-

gyarország természetes fővárosáról, Sopronról, — mely után az osztrákok már 1920-ban is és 1945-ben kényűtötték csápjait. Tesszük ezt azért, mert mindnyájan ismerjük Sopron kényes helyzetét és azokat a kapcsolatokokat, amelyek Sopront a múltban a németiséghez fűzték, amely miatt sokan még a magyarok közül is szeretik Sopront "német" városnak elkönyvelni, amivel csak az osztrákok malmára hajtják a vizet.

Mint ismeretes, a múltban Sopron volt hazánknak — anyaglakban és szellemekben — egyik leggazdagabb városa, amelynek nyoma ma is megmaradtak, hisz ma megcsontkítva és tönkretéve is fővárosunk után csak hazánknak műemlékekben leggazdagabb városa: területén hivatalosan 110 műemléket és 183 műemlék-jellegű épületet tartanak nyilván. Mind azok az értékek, amelyeket a városban az elmúlt korokban kulturális téren alkottak, részint a vezető polgárok értelmességét, részint a város anyagi jólétét dicsérik. A várost nem kerülték el azok a csapások, amelyek az életnek a velejárói: háborúk, tűzvészek és egyéb rombolások, mégis viszonylag kevesebbet szenvedett többi városainknál. A török veszedelemnek alig maradtak itt nyoma. Bocskay hadai alig tettek kárt a városban, csak kevéssé akasztotta meg a város fejlődését, a Habsburgok sűrű háborúit messzire gyűrűznek Soprontól, a szabadságharc alatt pedig végig osztrák megszállás alatt van. Annál nagyobb az anyagi, emberi és kulturális vesztesége a jelen században, a két világháború és az azt követő magyarországi kommunista uralom következtében, amikor egyszerűben elvesszi majd nem mindazt, amit századokon keresztül összegyűjtött. Mindezt részletesen el kell mondani, mert nemcsak Sopron szempontjából lényeges, hanem magyar szempontból is. (31)

A város szellemi kétarcúságát a ka-

loltikusok és az evangélikusok kulturális tevékenysége segítette elő. A magyar ferencesek már a 13. században megtelepednek a városban és megépítik templomukat, a mai bencés templomot, amelyet 1786-ig bírtokolnak is. Megtelepednek a városban a johanniták, a jezsuiták, az orsoliták, a pálosok, a kármeliták és a bencések: templomaik, kolostoraik, iskoláik a város szellemi központjai. A vallásüldözések elől német, cseh, osztrák főurak menekülnek ide vagyonszállal együtt és új színt hoznak a városba. Sopron nyakas híve Luthernek, bár a közeli Bécs irtóhadjárata vezet a protestantizmus minden formája ellen, a város azonban magas pártfogókat szerez és gazdagsága átsegíti minden pillanatnyi nehézségen. Az evangélikusok is iskolákat építenek: a liceum, a tanítóképző, majd később a Pozsonyból időmenekült hittudományi kar nem kevésbé járulnak hozzá a város szellemi életének nagyobbtításához. A 14. században már számos magyar iskola működik a városban: az 1420-ból való "Soproni magyar-latin szójegyzék" arról tanuskodik, hogy a tanításban nagy szerep jut a magyar nyelvnek. Ugyanezen időtájt rója a város szerelmes szívű jegyzője egy hivatalos irat szelére a legkorábbi ismert virágéneket, amelyet az irodalomtörténet "Soproni virágének" néven tart nyilván. (32) — Lackner Kristóf (1571-1631), a város tudós polgármestere Páduában szerez doktori oklevelet és olasz mintára tudós társaságot szervez Sopronban, amely egy tudományos egyetem csíráját hordozza magában. A Habsburgok, különösen Mária Terézia alatt fokozódik az anyagi jólét, bajnos, a németesítés is. Csak a reformkor ad újra magyar arculatot a városnak. Ez időben fordulnak meg a városban az ország legjobbjai: Széchenyi István, Wesselényi Miklós, Petőfi Sándor (mint katona), Kazinczy

Ferenc, Kis János, Liszt Ferenc, Berzsenyi Dániel, Goldmark Károly. A városban meglehetősen magyar főúrasok — Esterházyak, Széchenyiek, Zichyek, Festeticsiek, Bezerédjek palotái mind magyar szellemi központok. A század elején mindenben Széchenyi István a vezéresíling, ötletelt készséggel valósítják meg: gőzvasút, szennymentesítés, gőzmalom, takarékpénztár, keptár, régiségkiállítás, vándorgyűlések, ipari kiállítás. A Sopront Béccsel összekötő vasútvonalról ugyan sokan feltették a város mágyarságát, köztük Vas Gereben is, aki itt joggyakorlatoskodott; de aggodalomra nem volt ok, mert mint az utikalauzokat író Schmiegel Adolf Sopronról szóló ilyenmű munkájában írja: Sopron jobban magyar színeztél, mint Pozsony! A legnagyobb művészeink is leadták névjegyüket Sopronban: Liszt Ferenc öt nagy hangversenyt adott a városban, — Hauszmann Alajos — a budavári királyi palota építője építt meg az állami leánygimnáziumot, Alpar Ignác — a városligeti történelmi épületesportok tervezője pedig megépítt a hadapródióskolát, ami a Selmecbányáról elmenekült Bányászati és Erdészeti Főiskolának lett az otthona, Schulek Frigyes és Satehlo Otió műépítésszek pedig megmenték a bécsi építészektől halálra ítélt Várostartonyot, — Sopron jelképét...

A 20. század eleji gazdasági válsággal elkezdődik Sopron város tragediája is, az első világháborúig alig tud kikeveredni az anyagi bajokból a város és a polgárság is. Ekkor sújtja a város polgárságát az újabb megpróbáltatás, ugyanis felmerült a nemzetiségi kérdés és vele kapcsolatban az Ausztriához való csatlósás lehetősége. Azonban a megtartott népszavazás alkalmával Sopron város lakosságának 73%-a magyarság mellett tett hitvallást. A város a Trianoni-békével gazdaságilag mérhetetlen sokat szenvedett, mert környéke Ausztriának

jutott, ami meg is látszott a fejlődésének hírtelen megakadásán. A század elején Dunántúl második legnagyobb városa 34.000 lakossal, csak utána következett Székesfehérvár — 30.300, Győr — 28.000 és Szombathely — 23.000 lakossal. Egy negyed századdal később lényegesen megváltozik a helyzet: a második helyre kerül Győr és Sopron lezserül Székesfehérvár és Szombathely után — az ötödik helyre 38.000 főnyi lakosságával, Sopron tehát új utakon keres fejlődést: gyárparna alig van, kereskedelme halott, ebben egyébként erős versenylársa volt mindig Szombathely, így maradniak számára a kulturális lehetőségek. A kormány új iskolákat telepít ide, régi hírneves iskolái megvoltak, ezeknek fejlesztésével iskolavárossá alakul. Itt kezd el működni az Evangélikus Hittudományi Kar, a Bányászati, Kohászati és Erdészeti Kar. Tovább folytatja működését a benedek gimnáziuma, az evangélikus liceum, az állami gimnázium, az orszolyák leánygimnáziuma, az állami leánygimnázium s 1924-ig a Laehne-féle német magángimnázium, ahol annakidején IV. Károly király is végezte tanulmányait. Ezenkívül van még a városban három tanítóképző és két kereskedelmi iskola is. Sopron ideális környezetével, korszerű internátusával, könyvtárával, közgyűjteményeivel valóban a tanulmánygyök Mekkiája lett. Ebbe a kezdődő kulturális fejlődésbe rontott bele az 1944-es esztendő szomorú eseményeivel.

Már az utóbbi években kívülről szított ellentét támadt a lakosság sorában, sokan nyíltan német nemzetiségüknek vallották magukat, megmagyarosított nevüket visszanevetesítették és teljesen szembefordultak a magyarsággal. Többszörös ellenséges bombatámadás érte a várost és óriási pusztítást végzett emberéletben, emlékekben, ház- és magánvagyonban. Ezt követte a menekülők vándor-

lása, a német lakosság zömének ki-telepítése és a megszálló orosz hadsereg garázdálkodása. A város kegyvesztett lett az új kormányok szemében és teljesen magára hagyatva élte külbüti életét. Megfosztották neves iskolái egy részétől, elvagták anyagi lehetőségeitől, a munkaadalmak megszűntek. Például a város 16 jövedelmi forrását képező brennbergi szénbányák beszüntették működésüket a szűkösek lehetőségének megállítására, pedig a geológusok nagyon bőséges újabb szénmezőket fedettek fel a környéken. Ezt tetézte az 1956-os forradalom és szabadságharc, amikor a város lakossága megint megfélemlített a tömeges kivándorlás miatt. Jelenleg Sopron lélekszámát tekintve ott tart, ahol 50 évvel ezelőtt és dunántúli viszonylatban már csak a 8. helyen áll! A legutóbbi kommunista intézkedés ráadásul megszüntette az önálló Sopron-vármegyét és beolvastotta Győr-megyébe, ezzel Sopron is megszűnt megyeszékhely lenni, sőt még megfosztották törvényhatósági városi jogától és járási székhelyé degradálták. Ezt kapta jutalmul Sopron, a "leghűségesebb város" az anyaországtól, amely mellett hitelt tett pár évtizeddel ezelőtt...

Sopron sorsa, amelynek története könyvtárakat tölt meg, minden magyarnak fájó pontja, de éppen ezért a múlt bajokon való kesergés helyett inkább azokat a megoldásokat kell keresni, amelyek a nyugatmagyarországi kérdés kedvező megoldásig is biztosítják a városnak a fejlődési lehetőségeket. Sopron a hátrország elvesztésével elvesztette természetesen gazdasági háttérét, új utakom kell tehát keresni a város boldogulását, erre a város adottságaiban több területen nyílik alkalom. Legelőször is Sopront újra megyeszékhellyé kell tenni és visszaállítani törvényhatósági jogú városi jogába. Ide kell helyezni még pár o-

lyan kerületi hivatal székhelyét is, amely több vármegye területére kiterjedő hatáskörrel bír a rendészeti, közlekedési és gazdasági területeken. Tekintettel a város evangélikus hagyományaira és tanítványeire, ide kéne áthelyezni Győről a dunántúli evangélikus püspökség székhelyét is. Azonkívül a Szentszéknél szorgalmazni lehetne egy új katolikus egyházmegye létesítését Sopronnal mint püspöki székhellyel. Nyugatmagyarország északi részének erős katolikus lakossága indokolta is tenné egy új püspökség létesítését Sopronban, mely már volt püspöki székhely a magyar honfoglalás előtt is, ma már ennek birtokjogi akadályai sem lennének. Püspöki székesegyháznak fel lehetne használni a domonkosok központi fekvésű hatalmas templomát, szemláriamoknak a volt dömés kolostort, püspöki palota céljaira pedig — kellő birtokjogi megállapodással — meg lehetne szerezni a szomszédos Szechenyi-palotát.

A hivatalnok-város mellett Sopron iskola-városá és kulturális központtá kellene tenni, amire múltja egyenesen predestinálja is. A város levéltára a budapesti Országos Levéltár után az ország második legdagadabb gyűjteménye, ezenkívül számos könyvtára, múzeuma és magángyűjteménye is van. A városi Liszt Ferenc múzeum a környék régészeti leleteit és néprajzi emlékeit őrzi, képtárában pedig a legnagyobb magyar és osztrák művészek képei megtalálhatók (Munkácsy, Madarász, Lotz, Márkó, Mészöly, Maulbertsch, Dorffmeister.) A Sztorno Ferenc-múzeum hanak egyik legszebb iparművészeti múzeuma. A főúri családoknak egykori palotáiban, a város kolostoraiban, iskoláiban és templomaiban értékes magángyűjteményeket találunk. Igen fejlett a város színházi és zenekultúrája is. Ezzel kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy Lehár

Ferencet Liszt Ferenc és Goldmark Károly város díszpolgárrá választotta. A nagy magyar zeneszerző, aki a háborús időkben összekülönbözött az osztrákokkal, 1948-ban Sopront választotta tartózkodási helyéül: a város kitorló örömmel fogadta Lehar Ferenc elhatározását, aminek végrehajtásában hirtelen halála akadályozta meg.

Sopron a két háború közt már iskola-város volt, ebbeli minőségében tovább kell fejleszteni. Vissza kell állítani régi neves iskoláit: a bencések és orsolyák gimnáziumait, az evangélikus liceumot, esetleg a Jezsuiták egykori gimnáziumát. A tanítók magasabb képezésének a biztosítására az állami és az evangélikus tanítóképzőket át kell szervezni Pedagógiai Főiskolákká. Fenn kell tartani a középfokú szakiskolákat a kereskedelmi, erdészeti, zenei és szövőipari területeken. S mindezeknek a betetőzésére, meg kellene szervezni észak-nyugati Dunántúl számára — a pozsonyi egyetem elvesztése miatt — már régen időszere soproni egyetemét, amelyt a megye és a város nagy fiáról, Széchenyi István Egyetemnek kellene elnevezni. Ebbe az egyetembe kellene beolvasztani a pécsi egyetemhez tartozó Evangélikus Hittudományi Kart, a főiskolákká visszafejlesztett Hányászati és Erdészeti Kart és — eddigi székhelyének meghagyásával — a magyaróvári Mezőgazdasági Kart. Új tanulmánykarokként kellene szervezni a Bölcsészeti és Természettudományi Karokat — Sopron székhellyel, az Orvostudományi Kart — Szombathelyen, ahol a megfelelő klinika-épületek máris rendelkezésre állanak és végül Jogtudományi, Közgazdasági és Gépészeti Karokat, Győr székhellyel, ahol a város hagyományai és ipari jellege ezeknek a tanulmánykaroknak kedvezőbb keretet nyújtanak. Az új soproni egyetem épületeit a Lőverekben lehetne el-

helyezni, ahol máris több tanléthely és diákhelyre nyert elhelyezést, amely a legideálisabb környezet lenne erre a célra fenyeveserdőivel, tiszta levegőjével és áhítatos csendjével...

A város különleges iparágait — tügyártás, sörgyártás, bútor, szőnyeg, gumi és könnyűfém — fejleszteni lehetne, szőlő- és gyümölcsstermelését a régi magas fokra kellene emelni. A brennbergi szénbányát pedig korszerűsíteni lehetne, amivel a város mezőgazdasági és ipari munkásságának nyújthatnánk tisztességes megélhetést. Soproni mindezekon felül idegenforgalmi minta-várossá kell fejleszteni, ami kereskedelmi életének forgalmát lendítené fel hatalmas arányokban. Hangulatos városképei, patinás utcái, terei, kulturális értékei, remek környéke a turisták számára képeznek hatalmas vonzóerőt, amit még csak fokozhatnak a jó szállodák és a vendéglátó ipar. Ezel kapcsolatosan meg kell javítani Sopron közlekedését, különösen érvényes ez a Budapesttel való összeköttetésére. Sopront Budapesttel ma sem köti össze közvetlen gyorsvonat, jöjjék a közvetlen vonala Győrön keresztül megvan; ugyanis a Győr-Sopron közti vonalszakasz ma is az osztrák érdekeltységű Győr-Sopron-Ebenfurti Vasút (GYSEV) tulajdona, amely ezen a vonalán csak motoros gyorsvonatokat járat. E vonalat államosítani kell és kettős vágányú fővonalá kiépíteni, ezen kell vezetni Sopronon és Bécshelyen keresztül a közvetlen gyorsvonatokat Budapestről a karinthiai városok és fürdők felé. Ugyancsak kettősvágányúsítani kell a Bécshely-Sopron-Szombathely és Nagykanizsa közti régi délviasúti fővonalat (a terület végig kétvágányú vonalra van már kiépítve), ezen futhatnának a Béccsel az Adriai tengerral összekötő gyorsvonatok. Ezáltal Sopron bekapcsolódhatnék a nemzetközi vasúti forgalomba. Helyi

vonatkozásban főrangúsítani lehetne a Pozsony-Sopron-Kőszeg-Szombathelyi helyi érdekű vonalat, amelyen sebesvonatokat lehetne jártni. Ezzel kapcsolatban Sopronban meg kellene építeni a korszerű központi pályaudvart, a mai győri pályaudvar helyén, a déli pályaudvart pedig meg lehetne hagyni másodrendű állomásnak. (33)

A burgenlandi kérdés nemzetközi probléma

Ausztria számára nem létezik a nyugatmagyarországi kérdés, miként nincsen felvidéki kérdés sem — Csehszlovákia, erdélyi kérdés — Románia és délvidéki kérdés — Jugoszlávia számára. Ez az ő szempontjukból némileg érthető is. A magyarok — még a legjobb szándékúak is — a nyugatmagyarországi kérdést szeretik magyar-ostriák helyi problémának feltüntetni. Mi a következőkben szeretnők azt kimutatni, hogy Burgenland jövődjének kérdése túlépti a helyi kereteket és adott esetben — egy újabb középeurópai rendezés esetén — mint nemzetközi probléma szerepelhet és mint ilyen, kényes diplomáciai megfontolásokat igényel.

Kezdjük mindjárt azzal, hogy Magyarország számára a nyugatmagyarországi részek elvesztése érzelmi-leg sokkal fájóbb, mint a felvidéké, Erdélyé vagy a Délvidéké, jóllehet ezek az országrészek nemzeti és anyagi értékben jóval felette állnak Burgenlandnak. Ugyanis a csohéket, románokat, szerbeket mindenki ellenségnek tekintette ezidőben, az osztrákok ellenben barátoknak, sőt fegyvertársnak számítottak. Ezért is helyezkedett más álláspontra a revízió kérdésében Magyarország Burgenland esetében, de minden esetben kihangsúlyozta, hogy a Velencei-egyezményt csak "kompromisszum"-nak tekinti és a nyugatmagyarországi területekre vonatkozó jogigényéről

nem mond le. Bernard Newman angol újságíró teljesen téves következtetéseket von le a magyar revíziós törekvésekkel kapcsolatban, amikor egyik könyvében ezeket írja: "Teljesen biztos, hogy Magyarország sosem hozza fel Burgenland visszatérésének a kérdését." (34) Bethlen István miniszterelnök, aki a Velencei-egyezményt csak "megalkuvásnak" minősítette, nem sokkal Sopron visszatérte után kijelentette ugyan, hogy nincs szándékában a burgenlandi kérdésnek gyakorlati sikra terelése, talán ezt veszi alapul az angol újságíró. Mindazonáltal Magyarország területi ép-ségének fenntartása minden magyar állampolgár számára dogma volt, amely alól a nyugatmagyarországi kérdés sem volt kivétel; mert véleményük szerint Ausztriának akkor sem kellett volna előnyt kovácsolnia helyzetéből, ha történetesen Nyugatmagyarországon lettek volna szeparatista törekvések, de hát ilyenek — soha nem is voltak. A háború utáni magyar kormányok a nyugatmagyarországi kérdést csupán elraktározták alkalmasabb időkre. — Maga Bethlen István írja ezzel kapcsolatban pár évvel később egy tekintélyes német újságban a következőket: "A hetvenmilliós német nép nem fogja visszautasítani a burgenlandi kérdés újravizsgálását Magyarországgal való egyetértésben és a magyar kívánságoknak megfelelően." (35) Ami a másik oldalt illeti, Ausztria sohasem adta felét annak, hogy lemondana Burgenlandra való jogairól, mert gazdasági rendszerében nagyon is jelentős szerepet játszik ez a tartomány. Mégis — kancellárjainak, Schobertól — Dollfussig, hivatalos megnyilatkozásaival ellenére, elvben nem ellenzte teljesen a régi helyzet visszaállítását. — Bizonyos körök a harmincas években erősen tiltakoztak az ellen, hogy ilyen "ajándékok" egyáltalán elfogadjanak Magyarországtól; ebben az időben még egy "Burgenland visszaadására

alakult Egsz" is működött. A magyar igények támogatásában jelentős szerepe volt Olaszországnak, amely Magyarországnak mindig hathatós szövetséget látott Jugoszlávia hátában, Ausztriától viszont eltávolította a déltől való kérdést, amelyet az osztrákok ma is erőteljesen feszegetnek.

A felszabadult és független Ausztria ismét ugyanazok előtt a problémák előtt áll, amik előtt az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásakor volt. Ausztria önmagában nem életképes alakulat, mint ahogy önmagában nem képes megállni egyetlen dunai kis nép sem, amelyet a földrajzi határok összefogására kényszerítenek. — Ausztriának tehát, ha életképes akar maradni, csak két lehetőség között van választása: vagy Németországgal keres közelebbi kapcsolatokat s mint a nagy német birodalom keleti országa folytatja létét, vagy pedig a dunai népekkel való szorosabb gazdasági, kulturális és politikai közösségben képzeli el jövődjét. Angol és francia megfigyelők bizonyos nyugtalansággal szemlélik, hogy a felszabadult Ausztria nem hallatja a szavát ebben a kérdésben és ezideig távolmarad a dunai jövő kiépítésében való közreműködéstől. A nyugati körök — miután szétrombolták a kettős monarchiát — attól félnek ismét, hogy Ausztria lemond szászados hívatásáról és ismét a vér szavát akarja követni. (36) Igaz ugyan, hogy Stefan Vorosta, az osztrák külügyminisztérium nemzetközi jogi osztályának a vezetője, akinek az osztrák államszerződés megkötésében nagy szerepe volt, az osztrák külpolitika új útjainak ismertetése során, hangsúlyozta, hogy 1918 óta csak most szakadt el végérvényesen egymástól a német és az osztrák politika, amelyet utolsó évében még Ferenc József is ki akart mélyíteni. Ha ez valóban így van és az osztrákok tényleg állg várják, hogy keleti szomszédaik, de különösen Magyarország kikerüljön

az orosz elnyomatás alól, akkor elvileg nem sok nehézsége van a dunai népek két legjelentősebbjének, a közél tizenöt millió magyaros és a hét millió osztrák nép szövetezésének. Ma már Ausztria is kezdi látni, hogy nincs más kiút számára, mint a közösségi kapcsolatok kialakítása a Dunamedencével. Ausztria magyarbarátságának fényes tanujelét adta az 1956-os magyar szabadságharc a kalmával, amikor százezres magyar menekültömegekkel részesített testvéri fogadtatásban. — ez mi magyarok soha nem felejtjük el. — Ugyanakkor az is igaz azonban, hogy a háborúnak legvéresebb küzdelmével védett és mégis szétrombolt Budapest mentette meg Bécsét a hasonló sorsától. Mindezeket csak azért mondtuk el, hogy a magyar-osztrák egymásrautaltságot ismételtén kihangsúlyozzuk és egyben igazoljuk azt, hogy a barátság az érzelmi alappal máris megvannak.

E barátságban és a jövőbeni szövetezésnek legelső feltétele természetesen a két érdekelt nép egymással való becsületes megegyezése abban a tekintetben, hogy mit ismernek el egymás jogos és elvitathatatlan birtokállományának s másrészt milyen közös alapelvek szerint kívánják szabályozni azoknak a nemzeti kisebbségeknek jogállását, amelyeknek az anyaországhoz való kapcsolása nehézségekbe ütközik. Burgund területére a magyar honfoglalás óta vitán felül Magyarország birtokállományának szerves része, tehát a történelmi jog szerint feltétlenül Magyarországot illeti. Az évszázados német betelepítés következtében azonban magyar jellegű helyenként elvesztette és ma zömbben német anyanyelvű, de nem osztrák etnikumú lakosságból áll. Azonban sem a menedékjogon szerzett betelepülés, sem az önszászados gazdasági érdek nem lehet jogcím az elidegenítésre. Magyarország a nyugatmagyarországi terüle-

tek hírtokjogáról semmiképp nem mondhat le és az eljövendő közepéről rendezésnél jogait érvényesíteni is kívánja. Az elszakított Nyugatmagyarország érdekének szervezettebb védelme céljából 1956. január 2-án az amerikai Clevelandban megalakult a Magyar Felszabadító Bizottság Nyugatmagyarországi Csoportja, amelynek vezetője Dr. Tengler Elemér, a nyugatmagyarországi Pinkafő szülőtte, Vas-vármegye volt főtitkárjelöltje. A tömörülésben való részvételi felhívásában tömören és kellő szakértelemmel ismerteti a nyugatmagyarországi kérdést és kihangsúlyozza annak nemzetközi vonatkozásait is. (37)

A gyakorlati megoldásokra térve, Burgenland sorsa is a szerint alakulhat, ahogyan Ausztria jövőjét megválasztja. — Jólásokba még nem bocsátkozhatunk e téren, legfeljebb elképzeléseket rögzíthetünk. Azt azonban minden bizonyossággal lemondhatjuk, hogy Magyarország s Ausztria szövetsége esetében Burgenland sorsa mindkét félre néve a legkedvezőben alakulhat: a határkérdés az államszövetség keretein belül nem lesz probléma, mert csak adminisztratív jellegű lesz, ez egyúttal elveszi az állami hovatartozás kényes kérdésének az élet is. Ugyanígy — Burgenland mindhárom népelemére kedvezően oldható meg az állami közigazgatás kérdése is. A montreáli többszázres példányszámú "Gazette" egyik magyar vonatkozású cikkorontában a helyszíni tudósító Burgenlandot Ausztria Quebec-jének nevezte. — Tudnivaló, hogy Quebec Canadának legrégebbi tartománya, amely eredetileg a franciáké volt és az angolok csak erőszakkal vették el tőlük. Az 1767-es konföderációs alkotmánnyal Quebec Canadának hivatalosan is kétélyelvű tartománya lett és igazgatása visszament a régi britokosok kezébe, az újkori hódítók a-

zonban szintén megtartották szerzett jogukat. A canadai újságíró egy frappáns hasonlattal igen helyesen világított rá Burgenland jövődjére. A magyar-osztrák államszövetségben, amely természetesen keretében bővíthető, ugyanígy nem lesz probléma Ausztria élemezésének a kérdése, mert rendelkezésre fog állni az egész magyar élestar. Hasonlóképpen nem lesz probléma a burgenlandi munkások kenyérkereseti lehetősége, nem lesz akadály a Sopron természetes fejlődésének, nem lesznek bonyolult közlekedési problémák, nem lesznek nyelvi nehézségek, ülével és vámhatár, miként a kettős monarchiában voltak. — A lehetőségek széleskörűek és nagy előnyöket csillagoltathat meg mindkét nép előtt. — (38)

Nyugatmagyarország lelkes barátjának, Tengler Elemérnek szavával zárom fejtegetéseimet: "Mi magyarok békeségben kívánunk élni Ausztriával és az osztrák néppel. Ez az óhajunk nemcsak több évszázados együttélésünk, de országunk földrajzi helyzetéből és gazdasági érdekezéséből is fakad. Jövendőbeli békés együttélésünk lehetősége bizonyára nem rajtunk fog múlni. Ennek azonban feltétele, hogy kikapcsoljunk minden zavaró elemet, mely országaink békés és baráti viszonyát megzavarhatja."

Jegyzetek:

- (1) C.A. Macartney: Hungary and her Successors. Oxford, 1937. — 72. o.
- (2) Ernest Marboe: Das Österreich-Buch. Wien, 1948.
- (3) Burgenland, Landeskunde. — Wien, 1951. — Burgenland, Ein Heimatbuch. Wien, 1950.
- (4) Schwartz Elemér: A nyugatmagyarországi német helységnevek. — Pécs, 1932.
- (5) Csátkay Endre: Sopron és környéke műemlékei. Budapest, 1953. Benne Mollay Károly: A vármegye történelmi vázlatja 1948-ig. — Moór

Elemér: Westungarn im Mittelalter im Spiegel der Ortsnamen. Szeged, 1936.

(5) Vitéz Házy Jenő: Sopron szabad királyi város története. (12 kötet.) Sopron, 1921-1938.

(7) Mollay Károly: Scarbantia. — Sopron, Ódenburg. Sopron, 1937.

(8) Veszelka-Verbényi László: Sopron régi németisége és a német nyelv feltűnése a városi kancelláriában. — Sopron, 1924.

(9) Hóman Bálint: Geschichte des ungarischen Mittelalters. (2 kötet.) Berlin, 1940. és 1943.

(10) C. A. Macartney: Hungary and her Successors. Oxford, 1937. — 43. o.

(11) A. J. Taylor: The Habsburg Monarchy. Oxford, 1948.

(12) Thüring Gustáv: West-Hungary. (East-European Problem.) — London, 1923.

(13) C. Nowak: Chaos. München, 1923.

(13/a) Baráth Tibor: A dunai táj államszemlélete francia szemléletben. Montréal, 1952.

(14) A. J. May: Habsburg Monarchy. New-York, 1951.

(15) Helmner Károly: Sopron topográfiája. Sopron, 1936.

(16) Emile Tersen: L'Histoire de la Hongrie. Paris, 1955.

(17) Jaques Drog: L'Histoire de l'Autriche. Paris, 1946.

(18) Missúny-Króg Lajos: A nyugatmagyarországi felkelés. Sopron, 1935.

(19) S. Wambaugh: Piebiscites since the World War. Washington, — 1933.

(20) Heckenast Dezső: Hungarian Universities. Past and Present. Montréal, 1957. (Mid- and East-European Studies, University of Montreal.)

(21) Somogyváry Gyula: És mégis écnk. (Regény két kötetben.) Budapest, 1935.

(22) Vitéz Nagy Iván: Westungarn-Burgenland in Österreich. Budapest, 1932.

(23) Eisenstadt 300 Jahre Freistadt. (Különnyomat a Burgenländische Heimatblätter-ből.) Eisenstadt, — 1948.

(24) Heckenast Dezső: Közlekedéspolitikai feladatok a Kárpátmedencében. (Kéziratban.)

(25) Nagy Iván: Sopron vármegye története. Sopron, 1891.

(26) Gófin Gyula: A szombathelyi egyházmegye története. Szombathely 1923.

(27) Die Bischofweihe in Eisenstadt. Volksbote — Jahrgang 51. No. 36.

(28) Fejér György: Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus et Civilis. Budapest, 1844. — Ványó Tamás: A katolikus restauráció Nyugat-magyarországon. Pannónia, — 1928.

(29) W. Beza: Die Entwicklung des mittleren Schulwesens im Burgenland seit 1921. Wien, 1931.

(30) W. Raichle: Das ungarische Zeitungswesen. Berlin, 1939.

(31) Csátkay Endre: Sopron. Budapest, 1954.

(32) Vitéz Házy Jenő — Augusztnovitz Elemér: Sopron a magyar irodalomban. Budapest, 1937.

(33) Heckenast Dezső: Dunántúli Utikönyv. (Kéziratban.)

(34) Bernard Newman: Danger Spots of Europe. The Problems of Hungary. London, 1939.

(35) Frankfurter Zeitung — 1923. december 17.

(36) Rober Kann: The Habsburg Empire: A Study in Integration and Disintegration. New York, 1937.

(37) Tengler Elemér: Egy elhanyagolt kérdés: Nyugatmagyarország. — Katolikus Magyarok Vasárnapja — 1956. február 5.

(38) C. A. Macartney: Problems of the Danube Basin. Cambridge, 1942.

① *„A magyar nyelv a Tisza, a Tisza”* kézirata

(Bpt. I. utca) **CASA DE FIOS LTDA.** *doboska*
 1958/30 Egyetlen a szakmában *1958/54*
 Spárgák, fonalak minden minőségben
 Rua Libero Badaró, 585. — Tel.: 35-9326 — 36-4976. — São Paulo